

FEDERAL SİSTEMLERDE GERİYE BAKIŞ: MODERN DÖNEM ÖNCESİ YAKLAŞIMLAR*

Dr. Demet Çelik Ulusoy
Doğu Akdeniz Üniversitesi
Hukuk Fakültesi



Öz

Federal sistem, egemenlik yetkilerine sahip iki yönetim düzeninin katı bir anayasayla devlet yetkilerini paylaştıkları siyasal bir örgütlenme biçimidir. Günümüzde federal sistem, özellikle aralarında kültürel, sosyolojik, ırksal, dilsel, dinsel ve benzeri farklılıklar bulunan toplulukların bir arada yaşayabilmeleri açısından bir tür çözüm aracı olarak kabul görmektedir. Ancak bu devlet biçimine yönelik tartışmalar, sistemi, toplumsal veya siyasal bir zorunluluk veyahut hukuksal bir tercih gibi farklı açılardan ele alınmaktadır. Federal sistemlerin ilk ortaya çıktığı örneklerle, sistemin kurucu unsuru olan anayasaların ilk ortaya çıkışı doğal olarak örtüşmektedir. Bu nedenle federal sisteme ilişkin modern teorilerin başlangıç noktası da bu örtüşmeye dayanmaktadır. Ancak bu alana ilişkin tartışmalar, federal sistem ile anayasaların ortaya çıktığı dönemlerin daha öncesine dayanır. Bu nedenle anayasalar ile federal sistemin ilk ortaya çıkışına kadar olan süreç, modern dönem öncesi federal sistem tartışmalarına ilişkindir. Modern dönem öncesi federal sistem teorileri, hem anayasaların hem de federal sistemin ortaya çıkmasına kaynaklık etmişlerdir. Bu yönde modern dönem öncesi önemli fikirler, anlaşma ve federalizm düşüncelerine dayanır. Modern dönem öncesi federal sistemlere ilişkin bu düşünceler, farklılıkların bir arada yaşamaları yönünde deneyimleri ortaya koymaktadır. Modern dönemde federal sisteme yönelik değerlendirmeler, modern dönem öncesi teorik tartışma ve deneyimlere geriye bakışı gerekli kılmaktadır. Zira federal sistemin bugünkü çerçevesi, modern dönem öncesi düşünce ve deneyimlerin birer ürünü olarak kabul edilebilir.

Anahtar Sözcükler: Federal Sistemler, Federal Sistemlerin Modern dönem ve Modern Dönem Öncesi Teorileri, Anlaşma, Federalizm, Modern Dönem Öncesi Federalist Teorisyenleri

Restrospection of the Federal Systems: Pre-Modern Era Approaches

Abstract

The federal system is a form of government where two sovereign governmental orders share powers with a strict constitution. Nowadays, the federal system is recognized as a solution for the coexistence of communities between which there are certain differences in cultural, social, racial, linguistic, and religious spheres. The first examples of a federal system naturally overlap with the first appearance of the constitutions, which are the constituent elements of the federal system. Because of this, the origin of modern theories related to the federal system is based on this overlap. However, the first debates on this subject that contained valuable insights and experiences appeared before modern federal systems and constitutions. Therefore, pre-modern discussions should also be taken into account in a retrospective way in order to fully understand the federal system of the modern era.

Keywords: Federal Systems, Modern and Pre-Modern Eras in Federal Systems, Federal Systems Theories, Federalism and Covenantal Approaches in Pre-Modern Theories, Original Federalist Thinkers of Pre-Modern Theories

* Makale geliş tarihi: 12.03.2014
Makale kabul tarihi: 01.10.2014

Federal Sistemlerde Geriye Bakış: Modern Dönem Öncesi Yaklaşımlar

Giriş

Federal sistem, sosyolojik bir gereklilik veya siyasal bir pazarlık veyahut da merkezinde anayasaların olduğu hukuksal bir çözüm aracı olarak farklı açılardan tartışılmaktadır. Federal sistemin esnek ve çok yönlü yapısından kaynaklanan bu farklılık, kendisine ilişkin teorik çerçeve üzerinde uzlaşma sağlanamamasına neden olmaktadır. Teorik tartışmalara hâkim olan uzlaşmazlık, özellikle federal sistemlerin modern dönem teorilerine ilişkindir. Ancak, federal sistemlere ilişkin tecrübe ve fikirlerin temelleri, bu teorilerden daha eskilere dayanmaktadır.

Federal sistemlerin modern teorileri, hukuksal ya da anayasalcı yaklaşımla sistemi ele alan klasik teorilerle başlar. Klasik teoriler, şekli ve maddi anlamda ilk anayasa ve dolayısıyla federal sistemin ortaya çıktığı ilk örneklerle odaklanmaktadır. Bu açıdan, federal sistemin modern dönem tartışmaları ile devlet biçimi olarak ortaya çıkması örtüşme göstermektedir.

Devlet biçimi olarak federal sistemin ortaya çıkmasıyla, anayasaların ortaya çıkması aynı zamana rastlamaktadır. Lakin bu aşamaya kadar olan süreçte, federal sisteme ilişkin düşünsel temellerin ortaya atıldığı, hatta bu yönde, belirli devlet topluluklarının, liglerinin veya konfederal birleşimlerin olduğu görülmektedir. Bu bağlamda çalışmada ifade edileceği üzere, federal sistemin kökenlerine ilişkin tecrübe ve fikirler, bir devlet biçimi olarak federal sistemin ortaya çıkmasından daha öncesine aittir. Bu nedenle, federal sistemlere ilişkin önceki tartışmaların modern dönem öncesi federal sistem teorileri şeklinde ifade edilmesi yerinde olacaktır. Modern dönem öncesi teorilerin merkezinde ise, “anlaşma” (*covenant*) ile bir yaşam veya düşünce biçimi olarak kabul edilen “federalizm” (*federalism*) düşüncesi bulunmaktadır.

Modern dönem öncesinde ortaya atılan fikir ve tecrübeler, federal sistemin ve günümüz modern dönem teorilerinin kaynağını oluşturmaktadırlar.

Bu doğrultuda geriye bakış, federal sistemin devlet biçimi olarak ortaya çıkmasından önceki sürecin anlaşılması bakımından önem arz etmektedir.

Modern dönem öncesi federal sistemin kaynaklarını incelemenin diğer boyutu, günümüz açısından da dikkate değerdir. Kökene ilişkin tartışmaların önemli boyutu, “çeşitlilik içinde birlik” olgusunu vurgulayan federalizmle doğrudan ilişkilidir. Bu yönde modern dönem öncesi fikir ve tecrübeler, çeşitli derecelerde merkezi yönetim yetkilerinin seyreltilerek yerel birimlere aktarıldığı günümüz devlet biçimleri veya topluluk örneklerine de ışık tutmaktadır. Bu nedenle çalışmada, modern teorilerin daha öncesine, kısaca federal sistemlerin modern anlamda ortaya çıkmasına kaynak oluşturan fikir ve tecrübelerle yer verilmiştir. Öncelikle, modern dönem federal sistem teorileri ile modern dönem öncesi teorik tartışmaları genel olarak ifade etmek gerekmektedir. Böylelikle, her iki teorik adlandırmanın ayırıcı noktası ortaya konulmuş olacaktır.

I. Federal Sistemin Modern Dönem Öncesi ve Modern Dönem Teorik Çerçevesine İlişkin Ayırım

Federal sistem, ayrı toplulukların, kültürlerin ve coğrafyaların bir arada yaşayabilmesi için cazip bir devlet biçimi, hatta farklılıkların bir arada yaşatılabilmesi için bir çözüm aracı olarak kabul edilmektedir. Bu yönde sistem, merkezi bir yönetimle, bağımsız kurucu birimlerin ortak bir anayasa temelinde bir araya gelerek oluşturdukları, hukuki bir düzenleme biçimi olarak tanımlanır (Cross, 2002-2003:3-8; Lütem, 1951:310). Ancak modern dönem teorilerinde federal sistem, tanımda ifade edildiği gibi salt anayasal ya da hukuksal bir çözüm aracı değil, siyasal/ideolojik bir pazarlığın ürünü ya da sosyolojik bir gerçeklik olarak da tanımlanır.

Sosyolojik veya siyasal veyahut da hukuksalcı yaklaşımlarda olduğu gibi, federal sistemi farklı bakış açılarıyla tanımlamaya yönelik fikirlerin varlığı modern teorik çerçevedeki uzlaşmazlığın en önemli nedenlerindedir. Dolayısıyla bu durum, federal sisteme ilişkin birden fazla tanım ve düşüncenin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Erk, teorik çerçevedeki bu farklılıkları açıklamak için, federal sisteme ilişkin fikirlerle, bunlardan kaynaklanan yapı ve işlemlere nüfuz eden bir “esneklik” olduğunu, aynı zamanda bu esnekliğin ise sistemin en güçlü yönü olduğunu belirtir (2006:106). Federal sistemin yapısındaki esneklik, alandaki teorilerin etkili bir biçimde tartışılmasını zorlaştırdığı gibi, üzerinde uzlaşma sağlanmış ve sisteme özgü mutlak bir teorik çerçevenin ortaya konulmasını da zorlaştırır. Üstelik federal sisteme ilişkin teorik çerçeve, salt federal sistemin

tanımlanması, kurucu unsurlarının tespiti veya kurumlarına ilişkin olmayıp, aynı zamanda, sistemin işleyişi veya sürdürülebilirliği gibi başka teorik tartışmaları da içermektedir.¹

Bu yönde Uygun da (2007: 7-72), federal sistemlere ilişkin teorileri; federal devletin niteliğine, kökenine ve işleyişine ilişkin teoriler şeklinde üçe ayırarak incelemiştir. Ancak yazar, yeni teorilerin ortaya atılmaya devam ettiğine işaret etmekte, bu alandaki teorik çeşitliliği ise, federal sistemin sürekli değişmesine ve yeni görünüm kazanmasına bağlamaktadır. Aynı şekilde Erk (2006:106), “*bir devlet biçimi olarak federal sistemi, önemli avantajlar sağlayacak şekilde işletebilirsiniz dahi, sistemin esnekliği teorik anlamda ciddi sorunlar yaratacağı gibi, belirsizliklere de yol açar*” demektedir.

Ancak, federal sistemin modern dönem teorik tartışmalarında, genel olarak kabul gören belli başlı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu yönde teorik çerçevedeki tartışmaların başında, federal sistemin anayasal ya da hukuksal yaklaşım çerçevesinde tanımlanması ilk sırada yer alır. Klasik teoriler olarak da bilinen anayasalcı yaklaşımlar, siyaset biliminin kavramlarıyla, federal sistemlerin “eski kurumsal” ya da “kurumsal” (*paleo-institutionalist*) teorileri olarak nitelendirilir (Wachendorfer-Schmidt, 2000:30).²

Erk ve Swenden anayasal yaklaşımı, kurumları incelemeye odaklanması nedeniyle, siyasi partilere veya siyasi olmayan süreçlere çok fazla önem vermediği nedeniyle eleştirmektedirler. Nitekim siyaset bilimi teorilerinin gelişmesiyle ortaya çıkan yeni yaklaşımlar sayesinde, federal sistem başka açılardan da ele alınmaya başlanmıştır (2010:6).

Bunların yanı sıra, sosyal bilimlerde ortaya çıkan davranışçı tutumların etkisiyle, federasyonlarda yaşanan sorunların sadece hukuki boyutu olmadığı, bu tür devletlerde, ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel sorunlar da yaşandığı tespit edilerek, hukuksal ve anayasal yaklaşımların bu sorunları açıklamaktaki yetersizliği ortaya konulmuştur.

Bu nedenle federal sistemlere yönelik başka yaklaşımların da ortaya çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda modern teoriler içerisindeki önemli yaklaşımlardan biri ise; federal sistemin siyasal kalıbı üzerine yoğunlaşır. Bu yaklaşıma göre federal sistem, siyasi elitler arasında gerçekleşen bir tür

¹İlgili teorik çerçeve ve tartışmalar için bkz. Uygun, 2007: 7-72.

²Siyaset bilimi ve anayasalar arasındaki ilişkiyi eski kurumsal teoriler açısından değerlendiren ayrıntılı çalışmalar için bkz. Ergül, Ozan, (2007), Yeni Kurumsalci Yaklaşımla Türk Anayasa Mahkemesi ve Demokrasi, (Ankara: Adalet Yayınevi) ve Gönenc, Levent, (1999), “Siyaset Bilimi ve Anayasalar”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 54 (3): 95-131.

pazarlığın (*bargain*) ürünüdür ve bu bağlamda federal sistemin ortaya çıkışı, siyasi ve ideolojik bir yaklaşımla ele alınır. Siyasal yaklaşıma göre federal sistemin ortaya çıkışı, zorunluluk veya hukuki rasyonel bir seçim değil, siyasi-ideolojik bir tercihtir (Riker, 1964: 12; Volden, 2004: 102). Siyasal yaklaşımın kurumsal pazarlık teorisi, federal sistemler bakımından dengeli kurumsal bir çözüm ihtimalini saf dışı bıraktığından eleştirilmektedir (Filippov, 2005:95). Zira siyasal yaklaşıma göre, sadece merkeziyetçi federal sistemlerin hayatta kalma olasılığı bulunmakta, bu da, yönetim düzenleri arasında kurulmuş dengeli bir federal sistem anlayışını ortadan kaldırmaktadır.

Bu yönde federal sisteme ilişkin diğer bir yaklaşım, sistemin, öncelikle toplumsal bir olgu olduğuna dayanan sosyolojik teorilerdir. Bu yaklaşıma göre federal sistemin özü, “*kurumsal ya da anayasal yapı içerisinde değil, toplumun kendisinde bulunmaktadır*” (Livingston, 1952: 85).

Bu açıdan bakıldığında, teorik tartışmaların başlangıcı, anayasalara ve federal sistemin ilk ortaya çıktığı modellere dayanmaktadır. Bu nedenle Amerika Birleşik Devletleri (ABD) teorik tartışmaların başlangıcı ve ilk örneğini oluşturmaktadır. Zira, modern anlamda ilk anayasa olarak kabul edilen 1787 ABD Anayasası, (Gözler, 2010:69) federal sistemlerin kurucu unsurlarının tespitinde önemli bir dönüm noktasıdır (Lijparth,1985:5; Lijparth,1996:186). Böylelikle anayasalar, federal sistemin “doğum belgesi” olarak kabul edilmeye başlanmış, (Burgess, 2006: 156; Elazar, 1995:19) federal sistemlerin oluşumunda, anayasa olgusunun ayrılmazlığı, somut anlamda devlet biçimleriyle desteklenmiştir.

Federal sistemlerin teorik başlangıcı, hukuksalci yaklaşımın etkisiyle anayasaya dayanmaktadır. Hukuksalci ya da anayasalci yaklaşım, her ne kadar sistemin bütünüyle açıklanması konusunda eksik kalabilse de, bu yaklaşım sayesinde federal sistemlerin kurucu unsurlularının tespiti sağlanmaktadır. Bu açıdan, federal sistemin modern dönem öncesi ile modern dönem teorileri arasında yaptığımız bu ayırımı, anayasa olgusu ölçüt olarak belirlenmiştir. Böylece, modern dönem öncesi ile modern dönem teorileri arasındaki fark, modern dönem teorik tartışmaların, büyük ölçüde anayasalarla ortaya çıkan federal sistemler üzerine geliştirilmesidir.

Modern döneme ilişkin teorilerin ortaya çıkmasıyla, federal sistemlere ilişkin önceki fikirler bir kenara bırakılmıştır. Oysaki modern dönem öncesi federal teoriler, sistemin aslında bir fikir veya düşünce biçimi ve hatta teolojik bir olgu olarak ifade edildiği, kaynağında da anlaşma ve federalizm düşüncelerinin bulunduğu görülmektedir (Ulusoy Çelik, 2013a:55).

II. Modern Dönem Öncesi Federal Sistemlerin Kökeni

Modern dönem federal sistemlerinin ortaya çıkmasından önce federalizmden söz etmek mümkün olmakla birlikte, modern bir federal sistemden söz etmek mümkün değildir. Nitekim modern federal sistemler anayasayla oluşmaktadırlar. Bu nedenle, modern dönem öncesinde farklı toplulukların (çeşitliliklerin) bir arada yaşama deneyimleri, çoğunlukla anlaşma ve inanç birliği temeline dayanır. Bu yönde ilk başta teolojik olarak geliştiği iddia edilen anlaşma fikri, Hobbes ve Locke'un geliştirdiği sosyal sözleşme fikirleriyle olan ilişkisi bakımından da irdelenmiştir (Aroney, 2009:42). Böylelikle anlaşma, yerini yavaş yavaş toplumsal sözleşmeye ve modern federal sistemlerin ortaya çıkmasıyla anayasalara bırakmıştır.

Modern dönem öncesi teorik tartışmalara hâkim olan federalizm ise, anlaşma düşüncesine dayalı devlet birleşimlerinden hareketle, modern anlamda anayasaların ve federal sistemlerin doğuşuna kaynaklık eden tarihsel bir gelişim göstermiştir (Moots, 2009:402). Federal sisteme ilişkin tartışmalarda olduğu gibi, modern dönem öncesi teorik tartışmaları da etkileyen federalizm olmuştur. Bu doğrultuda federalizmin kaynağı ise, anlaşma fikrine (*covenantal idea*) dayandırılmıştır. Bu nedenle öncelikle anlaşma ve federalizmin incelenmesi, daha sonra da modern dönem öncesi tecrübelerin ifade edilmesi gerekmektedir.

A. Anlaşma

Modern anlamda anayasaların ortaya çıkışına kadar olan süreçte, anlaşma ile bir araya gelen topluluklar ön plandadır. Bu yönde farklılıkların bir arada yaşaması, federalizmin bir araya getirdiği topluluklar biçiminde ortaya çıkmıştır (Smith, 2004: 18; Şenocaklı, 2003:6-7).

Anlaşma'nın kökeni ilk olarak, İncil'de geçen Tanrı ile insanoğlu arasındaki kutsal ahit ya da ittifak düşüncesine dayanmaktadır (Elazar, 1987:29). Dolayısıyla anlaşma, teoloji bilimlerinde sıklıkla incelenmektedir (Mccoy, 2001: 1-14; Mccoy ve Baker, 1991: s0-21). İlk başlarda, federal sistemin modern dönem öncesi tecrübeleri, daha çok anlaşma ile bir araya gelen farklı toplulukların birlikte yaşamaları yönündeki "inanç birliği" olarak tasvir edilmiştir.

Önceleri kaynağını teolojiden alan anlaşma, zamanla federal tecrübeyle birleşerek, çeşitliliklerin bir araya gelmesine olanak sağlayan siyasi bir fikir olarak somutlaşmıştır (Elazar, 1980: 18). Bu süreç de, federalizm düşüncesinin yerleşmesine olanak sağlar. Bu nedenle Elazar'a göre (1987:29) federalizm, "ilahi bir lütuf"dur.

Nitekim günümüz modern dönem teorik çerçevesinde federal sistemin oluşması ve yürütülmesi yönündeki gönüllülük, istek ve bağlılık bilinci de inanç (*fides*)³ ve anlaşma (*covenant*) ile açıklanır. Davis (1978:3) *fides*'i, inanç olarak tasvir ederken; Johnstad (1997: 49) ise, güven, bağlayıcı teminat ya da güvence olarak betimler.

Federal bir ilişkinin ve federal sistemin temelinde, *fides*'in dışında yaygın olarak ifade edilen Latince *feodus* kavramı yer almaktadır. Birleşme veya sözleşme anlamına gelen *feodus* (Erhürman, 2009:90) ile birlikte, federal sistemin doğasında bulunan anlaşmaya dayalı (*covenantal*) yapıyı tasvir etmek üzere; pakt veya sözleşme anlamına gelen Latince, "*foederis*" sözcüğü de kullanılmaktadır (Lütem, 1950: 304). Sözcük, modern dönem öncesi teorisyenlerinden ve federalizmin ilk düşünürlerinden olan Althusius'un fikirlerinde, "*pactum foederis*" şeklinde ortaya çıkmıştır. Althusius *foederis*'i, federalizm düşüncesi çerçevesinde ele alarak, çeşitli toplulukların bir arada yaşama konusundaki anlaşmalarını, Tanrı ile insanoğlunun arasındaki anlaşmaya benzetmiştir (Follesdal, 2003; Şenocaklı, 2003: 6).

18. yüzyılda, anlaşma veya ittifak anlamına gelen "*feodus*"un yanı sıra, eşitler arasında yapılan bir anlaşma şeklinde tanımlanan "*foederalism*"⁴ de kullanılmaktadır (Riley, 1978: 74, 88-89). Bu yönde 18. yüzyılın sonlarına doğru modern federal sistemlerde ortaya çıkan "*foedera*" devlet modeli, eski "*feodus*" geleneğinin mirasçısı olarak kabul edilir⁵ (Ostrom, 1985: 2).

Etimolojik köken itibariyle, İbranice anlaşma ve barış anlamına gelen *brit* ve *shalom* kelimeleri de, "*anlaşmayla kurulan ortaklık*" anlamına gelmektedir (Elazar, 1991b.). Genel olarak, federalizm düşüncesinin bugünkü tezahürü olan federal sistemin etimolojik kökeninde yer alan kavramların özünde, toplumsal bir sözleşme veya anlaşma (*covenant*) bulunur (Elazar, 1991c:231).

³*Fides* aynı zamanda, Romalıların bütünlüğü ve bir arada olmalarını gözetken, iyi niyet, dürüstlük ve inancın Tanrıçası şeklinde tasvir edilir. Encyclopædia Britannica, Inc. Ver.1, 2005.

⁴Terimin Almancada, federal anlamına gelen "*föederal*" ya da federalizm anlamına gelen "*föederalismus*" terimleriyle benzerliği görülmektedir. Eurojargon, Avrupa Birliği Resmi web sayfası, İnternet Kaynak: http://europa.eu/abc/eurojargon/index_de.htm, Erişim Tarihi: 02-09-2012.

⁵Bu yönde, Amerikan tarihi belgeleri olan Federalist Yazılarda (*The Federalist*), "*foederal*" kavramının hem Konfederasyon maddeleri altında bulunan Amerikan Konfederasyonu'na özgü, hem de yeni anayasa ile önerilen uzun vadeli federal (*foederal*) sisteme özgü olarak kullanıldığı ifade edilmektedir (Ostrom, 1985: 2).

Diğer taraftan, anlaşma düşüncesinin tanrısal kaynakları olduğu gibi seküler kaynakları olduğu da belirtilir. Elazar'a göre anlaşmanın bir araya getirdiği topluluklar federalizm düşüncesinin eseridir. Federalizm ise zamanla, siyasi bir kavrama dönüşmüştür (Elazar, 1987:29; Özdemir ve Aktaş, 2013: 1991). Bu yönde federalizmin temelini anlaşma olduğuna işaret eden Elazar, bunun, Locke'un sosyal sözleşmesinde seküler bir görünüm kazandığını ileri sürmektedir (1984b:3). Locke'un, Carolina kolonilerinin temel anayasalarıyla (*Charter of the Carolinas*) olan ilişkisi nedeniyle sosyal sözleşme fikirleri, anayasal gelişimin de odağı haline gelmiştir (Armitage, 2004: 607).

Ortaçağda, kilise ve siyasi toplum arasındaki ilişkilerin iç içe ve karmaşık doğası ve anlaşma kavramının İncil'de sözü edilen (Elazar, 1980: 3-30); (Mccoy, 2001: 1-14); (Hegg, 1998: 1-13) anlaşmayla bağdaştırılması, federalizmin söz konusu dönemlerdeki varlığına ilişkin kesin delillerdir (Elazar, 1987: X-XIII-5). Bu tartışmalar, federalizm düşüncesinin modern dönem öncesindeki varlığı ile modern dönemdeki federal sistem devlet biçiminin fikri temellerini oluşturmaktadır (Ward ve Ward, 2009: 70).

Ortaçağ'da başlayan feodal etkiyle modern devlete dönüşümün temellerinin, Bodin'in egemenlik kavramı ve Hobbes'un Leviathan formülleriyle başlayıp, daha sonra Fransız Devrimi ile ulusal egemenlik anlayışını ortaya çıkarmıştır (Hueglin, 1979:11). Burada ayrıca feodalizmin, modern federal sistemlerin ortaya çıkmasında önemli bir etkisi olduğuna da vurgu yapılmaktadır (Marc, 1979:118). Bunun yanı sıra federalizmin gelişmesinde önemli bir aşama, İsviçre Konfederasyonu'yla başlar. Bu deneyimle, 700 yıl önce Orta Çağ Avrupası'nda özgürlüğün tesis edildiği ileri sürülmektedir (Elazar1987:5).

Smith'e göre (2004: 11) eski Yunan şehir devletlerinde olduğu gibi federalizmi yansıtan federal fikirler anlaşmaya dayanır. Zira harici bir askeri tehdide karşı kendilerini korumak için daha büyük bir bütün içerisinde bir araya gelen siyasi toplulukları bağlayan bu anlaşma veya sözleşmedir. Ancak, günümüzde federalizmin, Amerikan federal sisteminden başlayarak onu takip eden İsviçre, Kanada, Avustralya, Avusturya ve Almanya gibi örneklerden daha eski olmadığı sanılmaktadır (Smith, 2004: 11). Dolayısıyla modern dönem öncesinde, federalizmin veya federal fikirlerin anlaşmayla bir araya getirdiği siyasal topluluklar karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden, modern federal sistemlere kadar olan süreç, federalizm akımı olarak tasvir edilmiştir.

Anlaşma'nın federalizm ile ilişkisi, "*bireylerin ya da grupların, ortak amaçlar doğrultusunda temel hak ve kimliklerinden vazgeçmeden, gönüllü olarak bir araya gelmeye razı oldukları bir tür taahhütname, ortaklık veya birleşme*" (Kincaid, 2005: 410) şeklinde ifade edilir. Bu ilişki, bir ölçüde özerk yönetim (kurucu yönetimler) ile ortak yönetim (genel yönetim) unsurlarının,

çok katmanlı bir yönetim anlayışı içerisinde bir araya getirilmesine ilişkin “istek” ya da “inanç” biçiminde ortaya konulmaktadır. Anayasaların ortaya çıkışına kadar olan süreç, bir bakıma anlaşma fikrine odaklanılan ve federalizm fikrinin büyük ölçüde toplumsal anlaşma fikriyle özdeşleştiği bir dönemdir.

Genel olarak anayasacılığın temelinde yatan “anlaşma ya da sözleşme” düşüncesi, federal sistemlerde daha özel bir öneme sahiptir. Bu doğrultuda özellikle Amerikan tarihi belgeleri olarak kabul edilen Federalist Yazılar’a (*The Federalist*) değinilmektedir. ABD’nin kurucu babaları olarak kabul edilen James Madison, Jhon Jay ve Alexander Hamilton, *Publis* takma adıyla yazdıkları Federalist Yazılar’la, kurulacak olan Birleşik Devletler ve onun Anayasası için kamuoyu desteği almayı amaçlamışlardır (Peacock, 2010: 1 vd; Ostrom, 1985: 2). Böylelikle, ilk federal sistemin kaynağı bu yazılarda ortaya atılmaktadır.

Federalist Yazılar’ın Alexander Hamilton tarafından kaleme alınan ilkinde (*Federalist No 1*), Birleşik Devletler Anayasası’nın onaylanmasının gerekliliği ifade edilir. Burada Hamilton, devletlerin; organik bir biçimde ortak bir atadan gelecek oluşan devletler, fethedilen dayalı bir biçimde savaş sonucunda kurulan devletler veya halkın seçimine ya da rızasına odaklanan, düşünce ve seçime (*reflection and choice*) dayalı devletler şeklinde ortaya çıkabileceğini belirtir (Elazar, 1994:15vd; Peacock, 2010:32).

Hamilton’a göre, toplum bireyleri Anayasayı onaylamakta başarısız olurlarsa, bu durum bireylerin, “düşünce ve seçimden” oluşan iyi bir yönetim kurmakta yetersiz oldukları anlamına gelecektir. Aksi halde bu bireyler, “kaza/yanlışlık ile güce” (*accident and force*) dayalı olarak kurulan, politik kurumlara bağımlı kalarak kaderlerini yaşayacaklardır (Peacock, 2010:33).

Elazar’a göre (1994: 15), federal sistemlerde olduğu gibi “anlaşmayla” kurulan devletler ile Federalist Yazılar’da geçen “düşünce ve seçime” dayalı olarak kurulan devletler birbirlerinden farklı değildir. Yazar, düşünce ve seçime dayalı olarak kurulan devletlerde de, anlaşmayla oluşan birlik fikrinin bulunduğu işaret eder. Dolayısıyla, federal sistemin temelinde bulunan anlaşma, Federalist Yazılar’da belirtilen “düşünce ve seçime” dayanarak oluşan devletlerle ilişkilendirilir.

Diğer yandan Kincaid’e (2005: 410) göre, federal bir sistem olarak anlaşmayla kurulan devletler, bu oluşumların aksine gönüllü bir birleşmeyi ifade eden siyasi bir fikirdir.⁶ Bu bağlamda, düşünce ve seçime dayalı siyasal

⁶Ayrıca düşünce ve seçim (*reflection and choice*) kavramı, Amerikan federal sisteminin kurucuları olarak bilinen James Madison, Jhon Jay ve Alexander Hamilton’ın *Publis* takma adıyla yazdıkları Federalist Yazılar’ın (*The Federalist*)

sistemlerin oluşumu, anlaşma yönünde (*covenantal*) ortaya çıkan gönüllü birlik düşüncesinden ayrılmaktadır.

Buna karşılık, modern federal sistemlerin siyasal-ideolojik teorisinin fikir babası olan Riker, Hamilton'ın yazısında ifade ettiği fikirlerden hareketle, federal sistemlerin ortaya çıkmasını tamamıyla kazaya dayandırmaktadır. Riker'e göre federal sistem, askeri bir tehdide karşı ya da toplulukların genişlemesi için yapılmış bir dizi siyasi pazarlığın ürünüdür (Riker, 1964: 12; Volden, 2004: 102). Bu yönde Amerikan kurucularının, federal sistemin kurulması amacıyla bir araya gelmiş siyasi elitler (federalistler ile anti-federalistlerin)⁷ oldukları belirtilir (Filippov, 2005:100). Siyasi elitlerin, anayasanın onaylanması sürecindeki çabaları, müzakereleri ve anlaşmaları, bu pazarlığın göstergesi olarak kabul edilebilir.

Ne var ki, anlaşma ve farklı toplulukların birlikte yaşama konusundaki inançları üzerinden açıklanan federalizm, Federalist Yazılar'da geçen bu fikirler sayesinde tarihin bir kazası veya yanlışlığı olmaktan çıkarak, anayasacılık ilkelerinin kalıcı bir ifadesi haline getirilmiştir⁸ (Burgess, 2006: 10,69). Böylelikle anlaşma ile bir araya gelen topluluklara ilişkin önceki deneyimlerle, bireylerin düşünce ve seçime dayanarak kurdukları devlet fikrinin ve dolayısıyla federal sistemin temelleri atılmıştır.

Federalizm düşüncesinden federal sistemlere uzanan anlaşma, günümüz federal sistemlerinin kurucu unsuru olan “anayasa ile oluşturulmuş güvenceli yetki paylaşımı” ilkesiyle de ilişkilidir. Federal sistemde, yetki paylaşımın anayasayla oluşturulması ve hiçbir yönetim düzeni tarafından tek taraflı olarak değiştirilememesi kurucu diğer bir özelliktir (Lijparth,1996:186). Modern dönem öncesi federal sistemlerde, çeşitliliklerin ortak bir birlik içerisinde yaşama arzuları anlaşmayla ortaya konulurken, modern federal sistemlerde bir

ilkinde kullanılmaktadır. Federalist Yazılar'da kavram, “*Anayasa'yı onaylanmaması halinde, bireylerden oluşan toplumların, iyi yönetimi kurma konusundaki 'aciz' bir 'düşünce/yansıması ve seçim' olarak görülecektir, ama doğrusu siyasi anayasalar için sonsuza kadar gidecek bağımlı kaza ve kuvvete dayalı olması değildir. Anayasanın reddi, sadece Amerika için değil, tüm insanlık için bir talihsizlik olur*” şeklinde kullanılmaktadır. Federalist Yazılar (I:27) (Peacock, 2010:32-33).

⁷Anti-federalist ve Federalist görüşler, iki ayrı siyasal kutup olarak ifade edilebilir. Federal sistemin kurulması sürecinde ortaya çıkan bu iki görüş ve taraftarları, sonraları Amerika'nın ilk siyasi partilerini kurmuşlardır. Federalistler bugünkü Demokrat Parti'nin, Anti-federalistler ise bugünkü Cumhuriyetçi Parti'nin öncüleri olarak kabul görmektedirler. Bilgi için bkz. (Göztepe, 2012:45).

⁸Bu düşüncüyü Rossiter'den aktaran Burgess'tir (Burgess, 2006: 10, 69-72).

arada yaşamının koşulları, anlaşmadan daha güvenceli ve bağlayıcı bir hukuksal metin olan anayasalara geçişi gerektirmiştir.

Bu bağlamda anayasal yetki paylaşımı, yönetim düzenlerinin kendi iradeleriyle üzerinde anlaştıkları bir tür anlaşma veya taahhütname kabul edilmektedir. Elazar (1995), “*gücü elinde bulunduran tüm taraflar karşılıklı olarak bu güçlerinin sınırlamaları olduğu ve sınırlamanın gücün doğasından değil, karşılıklı iradelerin tavizlerinden ortaya çıktığını*” ifade ederek, güvenceli yetki paylaşımının temelindeki anlaşma düşüncesini ortaya koymaktadır.

Farklı siyasal toplulukların “bir araya” gelmesine yönelik anlaşmalar, günümüz federal sistemlerin inşasında önemli kaynaklardır. Nitekim ABD, Almanya ve İsviçre gibi günümüz birçok federal sistemin tarihsel kökeninde, anlaşmayla bir araya gelen topluluk düşüncesinin temelleri önceden atılmıştır.

B. Federalizm İlkesi

Federal sistemin modern dönem öncesi teorileri, anlaşmadan federalizm ilkesine, daha sonradan federal sistemin kurucu ilkesi olan anayasalara geçişin aşamalarını ortaya koymaktadırlar. Dolayısıyla bu döneme ilişkin fikirler, anlaşma kavramıyla federalizm ilkesinin ilişkisine yönelmektedirler.

Federalizmin tarihsel kökenleri, ilk olarak teoloji çerçevesinde açıklanarak, (Burgess, 2006:2-4; Hegg, 1989:7) bunun, “*klasik ve Yahudi-Hıristiyan görüntüleri*”nde ortaya çıktığına dikkati çekilmektedir (Ward ve Ward, 2009: 11; Özdemir ve Aktaş, 2013:1991). Ward ve Ward bu dönemde, federalizmin tarihsel gelişim sürecini, Yunan Antik çağı, Ortaçağ ve Reformasyon dönemleri bakımından ele almaktadırlar (2009: 11-70).

Federalizmi, İncil’de ifade edilen Tanrı ile insanoğlunun anlaşma ve ortaklığına dayandıranlar, bunun, daha sonraları Protestan mezhebini yayan Püritenler aracılığıyla siyasal alana taşındığını belirtmektedirler. Püritenlerin, anlaşmaya dayalı olarak işbirliği içinde yaşama yönündeki arzuları ve çeşitliliklerin anlaşarak birlik oluşturmalarına (federalizm fikri) ilişkin tecrübeleri, günümüzde ortaya çıkan federal sistemlerin modern biçimine kaynaklık etmiştir (Elazar, 1987: 5vd.).

Federalizm düşüncesinin “*siyasi sistem içerisinde devlet yetkilerinin anayasayla paylaşılması*” (Elazar, 1998: 39) fikriyle, federal sistemlerin anayasalarla ortaya çıkmış olması örtüşmektedir. Bu örtüşme, anlaşma düşüncesinin anayasal zeminde ele alınmaya başlanmasından kaynaklanır.

Şunu da ifade etmek gerekir ki, günümüz federal sistem teorilerinde federalizm, modern dönem öncesi federal fikirlerden ziyade farklı bir biçimde tartışılmaktadır. Bu yönde federal sistemin aksine normatif ve ideolojik bir

karakteri bulunan federalizm, belirli ölçüde özerk ve paylaşılan yetkilerle birleştirilmiş bir “yaşam biçimi” veya “düşünce biçimi” olarak tasvir edilir (Elazar, 1987:5). Bu yönüyle federalizm, belirli bir devlet biçimi olan federal sistemi tanımlama da kullanılmamalıdır (Ulusoy Çelik, 2013a:55). Federalizm, siyasal felsefenin bir ürünü olarak ele alınmakta ve bir ideoloji olarak kabul edilmektedir (King,1982: 21).

Bir düşünce biçimi ve bir ideoloji olarak kabul gören federalizm, günümüzde federal sistemlerin içselleştirmeleri gereken bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Çeşitliliklerin ortak bir alanda yaşatılabilmesi konusundaki başarılar, federalizm düşüncesinin yerleşmiş olduğunu göstermektedir. Bu nedenle her federal sistemlerde federalizmin yerleşme biçimi, dönem dönem farklılık gösterir.

Siyasal bir sistemde federalizmin derecelerini etkileyen, hukuksal, siyasi, yargısal veya toplumsal faktörler olabilir. Bu faktörler, bazı dönemlerde çeşitliliklerin, bazı dönemlerde ise birliğin korunması ve desteklenmesi yönünde eğilim gösterebilirler. Bu durum, bir derece meselesi olarak federalizmin, federal sistemlerle olan ilişkisine bağlanmaktadır.

Nitekim King, federalizmin kurumsal ve ideolojik boyutlarını birbirinden ayırmak gerektiğine, ideoloji olarak federalizmin, kurumsal federalizmde (yani federal sistemlerde) farklı şekillerde ortaya çıkabileceğine işaret etmektedir (1982: 22). Yazara göre kurumsal federalizm, ideolojik olarak merkeziyetçi, dengeleyici ya da adem-i merkeziyetçi (merkeziyetçi olmayan) şekillerde ortaya çıkabilir (1982; 21-25). Zira ideolojik bakış açısıyla federalizmin bugünkü değerlendirmesi, onun çeşitlilik içinde birlik düşüncesi olarak ifade edilmesi sonucunu doğurmaktadır (Swenden, 2006:8).

Davis federal sistemlere ilişkin eğilimleri kategorize ederken, federalizmi bir derece meselesi olarak ele alır. Ona göre, federal sistemlerde federalizmin dereceleri vardır ve bu da, her federal sistemde farklı şekillerde ortaya çıkabilir (1978:156-157). Federal sistemlerde federalizmin dereceleri, ikili, işbirlikçi, merkeziyetçi, adem-i merkeziyetçi veya zorlayıcı federalizm gibi farklı biçimlerde ortaya çıkabilmektedir (Pagano ve Leonardi, 2007: 206). Örneğin, başlarda merkeziyetçi federalizm olarak bilinen Kanada federal sistemi, geçirdiği değişimler nedeniyle bugün ikili federalizm ve adem-i merkeziyetçi federalizm şeklinde kabul edilir (Cameron ve Simeon, 2002:70). Kanada’da ki merkeziyetçi federalizmi aşındıran husus, önemli ölçüde Quebec meselesinin ayrılıkçı fikirleri ortaya çıkarmasıyla, çeşitlilik vurgusunun öne çıkmasıdır.

Nitekim modern dönem öncesi fikirlerin özünde, federalizmin daha büyük ve daha farklı bir kökeni olduğu belirtilir. Bu kapsamda, federal sistemlere ilişkin önceki deneyimlerde, bir arada yaşamaya yönelik anlaşma,

dolayısıyla federalizm anlayışı hâkimdir (Ward ve Ward, 2009: 11 vd). Bu nedenle federalizmin ortaya çıkardığı tecrübelerin, federal sistemin oluşmasına ilişkin tecrübeler şeklinde ortaya konulması gerekmektedir. Modern dönem öncesi ve modern dönem federal sistemler olarak ifade ettiğimiz ayırımda, günümüz devlet biçimi olarak federal sisteme geçiş süreci kısaca belirtilmelidir. Nitekim federal sistemlerin birçoğunda, çeşitliliklerin bir arada yaşaması yönünde tarihsel bir tecrübe ve yatkınlık olduğu görülmektedir.

III. Modern Dönem Öncesi Federal Sistem Tecrübeleri

Federalizm tecrübeleri olarak anlaşmayla bir araya gelen ve fakat federal sisteme dönüşmemiş örnekler oldukça eski dönemlere rastlanmaktadır. Bu açıdan federalizmin geçirdiği tarihsel evrim belirli dönemlere ayrılır. Söz konusu dönemler arasında son nokta ise, Amerikan federal sisteminin kurulmasıdır (Norman, 2006: 82; Elazar, 1987:5). Dolayısıyla bu çalışmada yapılan modern dönem öncesi ve modern dönem federal sistemlerine ilişkin ikili ayırım, federalizmin geçirdiği tarihsel evrimle de uyumludur.

Nitekim modern dönem öncesinde görülen federalizm tecrübeleri, anayasaların bulunmayışı nedeniyle, federal sistem şeklinde tanımlanmamaktadır. Dolayısıyla, tarihsel bakış açısıyla incelendiğinde federalizm, federal sisteme geçişin aşaması olarak kabul edilebilir. Federal sistemin önceki görüntüleri olarak kabul edilen bu tecrübeler, Elazar tarafından oluşturulan “federalizm” (1987: 7vd.) kategorisi içerisinde birer türdür.⁹

Norman ve Davis, federalizm düşüncesine dayanarak ortaya çıkan birliklerini inceleyerek, bu tecrübeleri; Eski Yunan birlikleri, Ortaçağ’da özgür şehirlerin oluşturduğu şehir konfederasyonlarını, daha modern zamanlarda *Hanseatic League* olarak bilinen Alman Konfederasyonu ve İsviçre Konfederasyonu şeklinde ifade etmektedirler (Norman, 2006: 82; Davis, 1978:35).

Modern dönem öncesi federal tecrübeleri sistematik bir şekilde ortaya koyan Elazar, ilk tecrübenin İncil’de geçen İsrail Kabileler Birliği (*Israelite Tribal Federation*) olduğunu belirtir (1987:117). Federalizmin ilk prototipi olarak kabul edilen İsrail Kabileler Birliği, ilk-federalizm anlamına gelen “proto-federalizm” şeklinde de geçmektedir (Ginsburg ve Dixon, 2011:1). İlk

⁹Bu yönde Elazar’ın kategorisine karşı Watts ise, “federal siyasal sistemler” (1998, 28) kategorisini ortaya koymaktadır. Ayrıntılı bir inceleme için bakınız, Ulusoy Çelik, 2013a:55 vd.

federalizm deneyimi olarak kabul edilen Birlik, M.Ö. 13. yüzyılda hüküm sürmüş ve Yahudiler ile Tanrı arasındaki anlaşmayla kurulmuştur. Kabileleri bir araya getiren anlaşma (*covenant*), Eski Ahit'in üçüncü kitabı olarak kabul edilen Leviticus'un, 26. ve 27. bölümlerinde açıkça ifade edilmektedir (Elazar, 1995:180).¹⁰ Elazar'a göre, “*tek bir ulusal anayasa ve konfederal siyasi kurumlar altında çeşitli kabileleri birbirine bağlayarak, kendi ulusal birliklerini korumak için güçlü ulusal federalizm prensipleri ilk kez eski İsrailoğulları tarafından M.Ö. 13. yüzyılın başlarında*” uygulanmıştır. Yazarın ifade ettiği anayasa, İncil'de geçen anlaşma (*biblical covenant*) olarak kabul edilmektedir (1987:117).

Modern dönem öncesi federal tecrübelerin ikinci sırasında, ilki M.Ö. 16.yüzyıl ile M.Ö. 338 yıllarında, ikincisi ise, M.Ö. 281-146 yıllarında ortaya çıkan Eski Yunan Lig'i (*Achaean League*) yer alır. *Achaean League*, Helenistik dönemde Yunan şehir devletlerinin bir konfederasyon olarak ortaya çıkışını ifade etmektedir (Frank, 1919:544).¹¹ Modern dönem öncesi tecrübelerden biri olan Achaean Lig'i, Hamilton tarafından Federalist Yazılar'da, kurulacak federal sistemin inşasında bir örnek olarak geçmektedir. Hamilton 18. Federalist Yazı'da (*Federalist No 18*), “*Eski Yunan Achaean Lig'i, bizim için değerli kaynaklar sunan bir örnektir*” demektedir (Goldman, 2008: 90). Hamilton'a göre Eski Yunan'da ki *Amphictyonic League* veya *Phocians* gibi önceki örneklerden daha ayrıntılı ve kuruluşunda daha fazla bilgelik bulunan *Achaean Lig'inde*, kentsel yetkilerini koruyarak ligi oluşturan şehirler, kendilerini Senato'da temsil edecek memurları tayin etmişlerdir. Böylelikle *Achaean Lig'inde*, mükemmel derecede tasarlanmış bir eşitlik sağlanmıştır. Böylelikle, günümüz federal sistemlerin bir diğer kurucu unsuru olarak kabul edilen, eşit iki meclislilik unsurunun, (Lijparth,1996:188) modern dönem öncesinde kaynakları bulunduğu görülmektedir.

Ayrıca *Achaean Lig'inde*, günümüz anayasal yetki paylaşımı unsuru bakımından yetkilerin paylaşıldığı da görülmektedir. Bu Lig'de, Senato'nun, barış ve savaş ilanında münhasır bir yetkisi olduğu, yabancı ülkelere elçi gönderme ve yabancı elçilerin kabul edilmesi, antlaşma ve ittifaklar yapılması ile bir baş yargıç veya Praetor atanması konusunda yetkileri bulunmaktadır.

¹⁰Leviticus'un 26 ve 27. Bölümlerinde ifade olunan anlaşma (*covenant*) için bkz. <https://christiananswers.net/turkish/bible-tr/tr-lev26.html> 04-06-2014.

¹¹Antik federal yapılanmalara ilişkin bilgi için bkz. Frank, Tenney, (1919), “Representative Government in the Ancient Polities”, *The Classical Journal*, 14 (9), 533-549. İnternet Kaynak: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/3396/Achaean-League>, Erişim Tarihi: 20-12-2011.

Praetor'lar, ordulara komuta etmekte ve eski Yunan'da yargıçlık yapmaktadırlar ancak on Senatör'ün onayı ve rızası¹² ile Senato'nun tatilde olduğu dönemde yönetimde yer alır ve Senato toplandığında görüşmelerde önemli bir yer alırlar. Lig'in ilkel anayasasına göre, yönetimde iki Praetor bulunması söz konusudur, ancak, davalarda tek bir Praetor bulunması gerekirdi (The Federalist Papers, No. 18:178)¹³. Bu yönde Freeman, gerçek federal ilkenin dünyanın gördüğü en mükemmel gelişmeleri, *Achaean Lig*'i ve Amerikan Anayasasının kabulüyle birlikte ABD olduğunu belirtmektedir (1893:5).

Modern dönem öncesi federal tecrübelerin üçüncü sırasında, M.Ö 4. yüzyıl ile M.Ö. 189 yılları arasında ortaya çıkan, Yunan *Boeotian League*'in, olduğu belirtilir. Belirli ölçüde *Achaean Lig*'e benzeyen yönetim anlayışıyla kurulan bu Lig, Theban'ların, Plataean'ları kendilerine katılmaya zorladıkları başarısız girişim sonucunda ortaya çıkmıştır (Buck, 1972:94). *Boeotian League*'inde, özellikle güçlü bir coğrafi bölgenin Başkent olarak seçilmesi, federal yapıyı ileriki zamanlarda zora sokacaktır. Federal yönetim kurumlarının başkentte veya federal sistemin en büyük şehrinde bulunması, federal eşitliğin önünde önemli bir tehlike oluşturabilir. Freeman'a göre *Boeotian League*'de tamamıyla federal bir ruh bulunmaktaydı, ancak bu Lig'de, daha sonra ortaya çıkacak federal sistemler bakımından önemli dersler vardı (Freeman, 1893:120,121). Lig'de modern federal sistemlerin tersine daha sonraları tek meclisli sistem tercih edilmiştir (Cary, 1923:138). Bu açıdan *Achaean Lig*'ine göre daha zayıf bir federal yapı kurulmuştur.

Dördüncü federal tecrübe, *Aetolian League*'i olduğu belirtilir. Bu Lig, Yunanistan'ın orta *Aetolia* bölgesinde, antik Yunanistan merkezli kabile toplulukları ve kentlerinin konfederasyonu olarak bilinmektedir (Laresen, 1952: 9).¹⁴ *Aetolian Ligi*, *Achaean Lig*'de olduğu gibi federal ve demokratik bir yapıdadır. Her iki Lig'de de iki meclis söz konusu olup, birinci meclisin önemli genel yetkileri bulunmaktayken, ikinci meclisler (Senato) daha küçüktür. Her iki Lig'de yazılı ve resmi bir anlaşmayla kurulmuş olup, Freeman tarafından bu anlaşmalar, anayasa şeklinde ifade edilir (1893:252). *Aetolian League*'inin başında, bir yüksek rütbeli Federal General (*Federal General*) bulunmaktaydı.

¹²Bugün ABD Yüksek Mahkemesi yargıçları, ABD Anayasası'na göre Senato'nun tavsiye ve rızası üzerine ABD Başkanı tarafından seçilirler.

¹³Federalist Yazılar'a çeşitli derlemelerde yer verildiği gibi bu kaynaktan da "<http://thomas.loc.gov/home/histdox/fedpapers.html>" ulaşılabilir.

¹⁴Bu devlet ligi ile ilgili olarak, Laresen, J. A. O, (1952), "The Assembly of the Aetolian League", Transactions and Proceedings of the American Philological Association, (83), 9.

General, *Achaians'da* olduğu gibi, sivil, askeri ve diplomatik alanlarda yetkilidir. General, federal sistemlerde ki devlet başkanları gibi Lig'in ordularını komuta eder ve yabancı ülkelerle müzakerelerde Lig'i temsil etmiştir. Ancak *Aetolian Lig*'inde, *Achaean Lig*'den farklı olarak, General'in parlamenter fonksiyonları bakımından farklılık vardır. *Achaean Lig*'de General'in, Birinci Meclis'te etkili bir başkan olması gerekirdi. Buna karşılık *Aetolian Lig*'inde General'in, Meclis Başkanı olması ve açıkça barış ve savaş soruları üzerinde herhangi bir görüş vermesi kesinlikle yasaklanmıştır (Freeman, (1893:254). Bu Lig'lerin düşman şehirlere ve askeri bir tehdide karşı birleşmiş olmaları sıklıkla ifade edilmektedir. Söz konusu Lig'ler, Peloponez ve Galya Savaşı ile Persler ve Makedonlarla yapılan savaşlar nedeniyle sona ermişlerdir.

Modern dönem öncesi tecrübelerin beşinci sırasında, M.Ö 106- M.S. 117 yılları arasında hüküm süren *Decapolis* olduğunu belirtmektedir. Decapolis, "On Kentler" anlamına gelmektedir.¹⁵ Roma İmparatorluğu'nun doğu sınırında on kent birleşerek bir Lig oluşturmuştur. Kentler, resmi bir lig veya siyasi birim halinde oluşmaktan çok dili, kültürü, konumu ve siyasi durumu itibariyle birlikte gruplandırılmışlardır. Decapolis, Ürdün'ün doğu ve batısını etkileyen Semitik (Sami) etkilere karşı oluşturulmuş bir Yunan şehir Ligi'dir (Parker, 1975:437).

Modern dönem öncesi federal sistem tecrübelerinde altıncı sırada 800-1806 yıllarında hüküm süren Kutsal Roma İmparatorluğu'nun, İmparatorluk Ligi (*Imperial League*) yer almaktadır (Elazar, 1987:118). Federal tecrübelerin yedinci sırasında, 1167-1250 yılları arasında hüküm sürmüş *Lombard League* bulunur. Bu Lig, Kuzey İtalya'da kurulmuş olan şehirler ligi olarak kabul edilir. Federal tecrübelerin sekizinci sırasında ise, *Hanseatic League* olarak bilinen ve 1158-1669 yılları arasında hüküm süren, Alman Ligi bulunmaktadır (Davis, 1978:35).

1291-1848 arasında istikrarlı bir şekilde hüküm sürmüş olan İsviçre Konfederasyonu (*Swiss Confederation*), Elazar'ın listesinde dokuzuncu sırasında, görülmektedir (1987:118). İsviçre Konfederasyonu deneyimiyle, 700 yıl önce Ortaçağ Avrupa'sında özgürlüğün tesis edildiği ileri sürülür (Norman, 2006: 82). Modern dönem öncesi olarak adlandırdığımız bu süreç, modern teorilerin odak noktası olan Amerikan Anayasası ve federal sisteminin bir devlet biçimi olarak ortaya çıkmasıyla sona ermiştir.

Listenin daha sonraki onuncu ve on birinci sıralarında, günümüz İspanya'sında geçirilmiş federal tecrübeler söz konusudur. Bugün İspanya

¹⁵Yunanca'da Deca, On anlamına, Polis ise, Şehir ya da Kent anlamına gelmektedir.

devlet biçiminin bölgesel devlet olduğu konusunda fikir birliği söz konusudur. Ancak bölgesel devlet biçimi de, belirli ölçüde federalizm ilkesini içermekte, çeşitliliklerin birlikte yaşaması yönünde federal bir tecrübe olarak kabul edilmektedir (Elazar, 1987:126; Watts, 1996:16). İspanya’da ki federal tecrübelerin başında; 1200-1350 yılları arasında hüküm süren Aragon-Katalan İmparatorluğu (*Aragonese-Catalan Empire*) ve 1469-1634 yılları arasında hüküm sürmüş olan Castile, Aragon ve Navarre ile İspanya’nın ikili Monarşileri gelmektedir. Listenin on ikinci sırasında, 1567-1798 yılları arasında görülen “*United Provinces of the Netherlands*” ile Hollanda Bölgeleri (*Provinces*) konfederasyonu gelmektedir.

Daha sonra, İspanya ve Kuzey Bölgelerinin de içinde bulunduğu çoğul monarşi olarak adlandırılan İspanya İmparatorluğu (*Imperial Spain*) (1479-1716), federal tecrübe örnekleri olarak kabul edilirler (Elazar, 1987:125). Elazar’a göre birçok monarşinin iki buçuk yüzyıl boyunca bozulmadan korunan federal unsurlarının çoğu, 1469 yılında İspanya’nın Birleştirilmesi (*Unification of Spain*) ile monarşinin tehlikeli merkezi devlet talepleri üzerine kaybedilmiştir (1987:126).

Kısaca, eski Yunan’da ortaya çıkan devlet ligleri, federal fikirlerin bir araya gelmesinde öncü rol üstlenmişlerdir. İkimeclislilik, eşit temsiliyet gibi federal sistemin önemli unsurlarının o dönemde benimsenmiş olması dikkat çekicidir. Roma İmparatorluğu’nda ortaya çıkan konfederal yapılanmalar, Kutsal Roma İmparatorluğu ile Kuzey İtalya’da ortaya çıkan birleşimler, Ortaçağ’da özgür şehirlerin oluşturduğu şehir konfederasyonları, İsviçre Konfederasyonu’ndan hemen önce Ortaçağ’da Alman şehirlerinin ekonomik nedenlerle birleştiği Alman Konfederasyonu (*Hanseatic League*) ile İsviçre Konfederasyonu modern dönem öncesi federal tecrübelerdir.

Federalizm deneyimleri içerisinde kabul edilen örnekler arasında, Elazar’ın listesinde yer alan Amerika kıtasında yaşanan deneyimler önemli bir yer tutar. Bu doğrultuda 1600-1760 yılları arasında Kuzey Amerika’da ortaya çıkan Kabileler Konfederasyonu’nun (*Iroquois Confederacy-Confederation of Tribes*) sonucunda oluşan Iroquois Konfederasyonu¹⁶ modern dönem öncesi örnekler arasındadır. Aynı zamanda, Kuzey Amerika’da kurulan koloniler veya dominyonlar konfederasyonu “*United Colonies of New England*” (1643-1691) ile 18. yüzyılda resmi olarak kurulan Kabileler Konfederasyonu olarak bilinen *Creek Konfederasyon*’u (Kızılderili kabilesi) bu örnekler içerisinde gösterilmektedir (Elazar, 1998:43).

¹⁶*Iroquois*; yerli halk olarak çevrilmekte, *Haudenosaunee* veya *Longhouse* İnsanları olarak bilinmektedirler. Bu halkın, başlangıçta Hudson Nehri Vadisinde yaşadıkları ve Amerikan Kızılderili halkları olduğu ifade edilir.

Federal sistemin Mayflower Sözleşmesiyle (*Mayflower Compact*)¹⁷ Amerika kıtasındaki İngiliz Kolonilerine yayılması önemli bir aşama olarak kaydedilir. Plymouth Birleşimi olarak bilinen bu sözleşmeyi yazan din adamlarının (*Pilgrims*), anlaşma (*covenant*) düşüncesinden hareketle kilise dili örnek alınarak yaptıkları belirtilir (Drake ve Nelson, 1999:12). İsviçre'den kıtaya yapılan İngiliz göçüyle, Plymouth kolonisini kuran Püriten seyyahların (*Pilgrims*) Amerika'ya gidişi, sürecin önemli bir parçasıdır. Protestan mezhebine mensup olan Püritenler, 16. ve 17. yüzyıllardaki büyük ölçüde Protestan Reformunun da etkisiyle İsviçre Konfederasyonu'ndan göç eden din adamlarıdır (Elazar, 1980:14). 17. yüzyılda başlayan İngiliz göçlerinin etkisiyle, 1607 yılında Virginia kolonisi kurulmuştur. İsviçre'de Kalvenist hareketlerin bir sonucu olarak, kiliseyi saflaştırma düşüncesiyle ortaya çıkan Protestanların, öncelikle İngiltere'ye giderek bu akımı yaymışlardır. Ardından, 1620 yılında 102 Püritenle Amerika'da Massachusetts kolonisini kurmuşlardır (Eroğlu, 1997:55).¹⁸ Püritenlerin, Massachusetts Bay kolonisini federalizm temelinde oluşturdukları, federalizmin etkisinin New England boyunca hızla yayıldığı belirtilir (Mccoy ve Baker, 1991: 29). Bu nedenle federalizm düşüncesinin modern federal sistemlerin kurulmasından önce de var olduğu, ABD'den önce, İsviçre Konfederasyonu'nda geliştiği yönündeki fikirler tarihsel olarak desteklenmektedir.

Koloniler, zamanla güçlenerek, zenginleşmişler ve İngiltere'nin zaman zaman müdahalelerine karşı gelerek, fiili olarak bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir.¹⁹ Buna karşın İngiltere, Fransa ile Hint savaşları nedeniyle

¹⁷Mayflower, 1620 yılında İngiltere'nin Plymouth limanından yerleşme amacıyla ABD'ye gelen Pilgrimleri taşıyan gemi olduğu belirtilmektedir. Bu geminin yolcuları bugünkü Amerika'nın çekirdeğini oluşturmuşlardır. Pürten veya Protestan olarak bilinen bu seyyahlar, İngiltere'den kendi din özgürlükleri adına ibadetlerini özgürce yerine getirebilecekleri yeni bir devlet kurma düşüncesiyle Amerika'da Massachusetts Bay'e geldikleri belirtilmektedir. Ayrıntılı Bilgi için bkz. "Mayflower", Longman Dictionary of Contemporary English (4th Ed).

¹⁸Bu kolonilerin ardından, New Hampshire, Maryland, Connecticut, Rhode Island, daha sonra Locke'un sosyal sözleşme kavramını dayandırdığı ifade edilen Carolina Anlaşmalarına konu olan, North Carolina, ve South Carolina kolonileri kurulmuştur. Daha sonra, Hollanda'nın egemenliğinde bulunan, New York, Delaware, New Jersey 1664'te alınmıştır. 1681'de Pennsylvania ve 1732'de Georgia kurulmuştur. Kolonilere ilişkin bilgi için bkz. (Eroğlu, 1997:55).

¹⁹İngiltere'nin ağır vergiler koymasına neden olacak kadar gelişen Koloniler, İngiltere'nin onları korumasının karşılığı olarak, vergi koyması (*Stamp Act*), kolonilere askeri müdahalede bulunmaya çalışması ve son olarak koloniler üzerinde kesin İngiliz hâkimiyeti kuran, Dayanılmaz Yasalar (*Intolerable Acts*) olarak bilinen

kolonilere vergi koyarak, ağır yükümlülükler yüklemiş, güçlenen koloniler ise, direnme kararı alarak, ortak savunma için bir ordu kurulmasına karar vermişlerdir (Drake ve Nelson, 1999:13; Eroğul, 1997:56). Bu gelişmeler, 1776'da kabul edilen Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'ne giden süreci hızlandırmıştır.²⁰ 1777'de toplanan Kongre'de, 11 konfedere eyaletin kabulüyle (Eroğul, 1997:58), muhtemelen İsviçre örneğinden de etkilenilerek konfederasyona geçilmesi söz konusu olmuştur.

Söz konusu gelişmeler, modern federal sisteme geçişin aşamaları olarak kabul edilebilir. ABD'de, öncelikle konfederal deneyimle başlayan federalizm gelişim süreci, ardından gelen anayasalı federal sistemle, modern dönem federal sistemlerinin başlangıcını oluşturmuştur.²¹

Nitekim federalizm kategorisinde bir tür olarak kabul edilen anlaşmayla bir araya gelen devlet topluluklarının, daha fazla konfederal birleşimlerde görüldüğü ifade edilir. Şunu da ifade etmek gerekir ki, modern dönem öncesi tecrübelerde görülen konfederal ve federal unsurları birbirinden kesin olarak ayrılmak zor olabilmektedir. Arısoy bu duruma, "*Kuzey Almanya Konfederasyonunun bir anlaşmayla değil 1867 tarihli anayasa ile kurulmuş olmasını veya 1871'de Almanya'nın federal yapıyı benimsemesi sürecinin bir araya gelen devletlerin anlaşma niteliğindeki karşılıklı bildirilerine dayanması*" örneklerini vermektedir (2010:1198).

Bu yönde, devletçilikten federalizme geçişte bir aşama olarak değerlendirilen konfederasyonlar da, federalizmin bir türü olarak kabul edilir. Bu bağlamda federal sisteme geçiş aşaması ise, "*paradigmanın dönüşümü*" (Elazar, 1998: 66) şeklinde adlandırılmaktadır. Federal sistemler çok merkezli devletlerin, anayasal ortaklığı ve paylaşımına dayalı bir tasarım olduğundan, konfederasyonların federal sistemden tek avantajlı noktası merkezîyetçi birlik tehlikesinin olmamasıdır (Elazar, 1998: 41). Bu yönde modern dönem öncesine

yasaları düzenlemesi ile koloniler direnme kararı almışlardır (Drake ve Nelson, 1999:13; Eroğul, 1997:56).

²⁰Bağımsızlık Bildirisinde federal sistemlerin temel bir özelliği olarak çifte vatandaşlık kurumunun da oluşturulduğu görülmekte, Jefferson'ın bildirge ile ilgili hem konfedere yönetimlerin hem de ulusun hakları ifadesini kullanmasının, çifte vatandaşlık vurgusunu ortaya çıkarmış olduğu ileri sürülmektedir (Drake ve Nelson, 1999:31).

²¹Bu yönde Amerika'da federal sisteme geçişin nedeni, konfederasyon tecrübesinden daha enerjik bir devlet sistemine duyulan ihtiyaçtır. Federalist Yazılar'da, özellikle enerjik devlet vurgusu, "*devlet yetkililerinin en etkileyici güçleri gerektirmesi "çanta ve kılıç" ve bu yetkilere devletin en etkileyici derecede sınırsızca sahip olması*" şeklinde ortaya çıkmaktadır (Epstein, 1986:35).

ait tecrübeler, daha sonradan federal bir sistem olan İsviçre Konfederasyonu veya Amerikan Konfederasyonu'ndan daha eskidir. Modern dönem öncesi tecrübe ve teoriler, federal sistemin anayasal tasarımını değil, federalizm ilkesini ve bu ilke çerçevesinde ortaya çıkan düşünceleri ortaya koymaktadır.

IV. Modern Dönem Öncesinin Federalist Düşünürleri

Modern dönem öncesi federal tecrübelerinin yanı sıra, fikirleriyle sürece katkı koyan önemli düşünürler bulunmaktadır. Bu bağlamda, modern federal sistemlerin ortaya çıkışından önceki federalizmin teorik çerçevesi iki dönem şeklinde anlaşılmalıdır. İlk dönemde, İncil'de sözü edilen anlaşmanın dinsel boyutu söz konusudur. İkinci dönemde ise, dini anlaşmanın toplumsal ve siyasi alana aktarıldığı görülmektedir. İkinci dönem, dini anlaşmanın siyasi ve toplumsal alana geçmesinde katkısı bulunan düşünürler nedeniyle, *teolojik-siyasi federalistlerin* ortaya çıktığı dönem olarak kabul edilmektedir. Bu yönde De Freitas, teolojik-siyasi federalist düşünürlere örnek olarak, Phillipe-Duplessis Mornay ve Samuel Rutherford'u da saymaktadır (De Freitas, 2003).

Dinsel anlaşmanın farklı boyutları olduğu ve bu anlaşmanın siyasal alana aktarılması konusundaki fikirleri nedeniyle, "*federalizmin pınar başı*" (Baker, 1998:359-376); (Baker, 1993:19 vd.) olarak kabul edilen Heinrich Bullinger'in, anlaşma düşüncesine yönelik görüşleri federalizmin gelişimi bakımından önemlidir. Bununla birlikte, farklı toplulukların bir arada yaşamalarının siyasal alanda uygulanabilirliğini ilk olarak tartışan Althusius'un federalizm teorisi ayrı bir önem arz etmektedir.

A. Teolojik-Siyasi Federalizm/Heinrich BULLINGER

Dinsel ya da teolojik anlaşma düşüncesinden siyasi alanda ifade edilen anlaşma düşüncesine geçişte, dönemin toplumsal meselelerine, din adamları tarafından getirilen fikir ve yorumlar ön plana çıkmaktadır. Bu yönde, dinsel anlaşmanın sadece Tanrı ile insanoğlu arasındaki tek boyuttan ibaret olmadığı, bunun, aynı zamanda siyasi toplum bakımından da bağlayıcı olabilecek ikinci bir boyutu bulunduğunu ifade eden İsviçreli Papaz Heinrich Bullinger'in²² görüşleri federalizm bakımından önemlidir (Baker, 1993:19).

²²Heinrich Bullinger, 1504-1575 yıllarında yaşayan ve John Calvin ve Martin Luther kadar olmasa da, sonradan anlaşıldığı üzere Protestan Reformu'nun önemli isimlerinden biridir. İsviçreli bir reformcu ve Zürih Kilisesi'nin o dönemki Protestan hareketlerinin kaynağı olarak görülen Grossmünster'in (Büyük Katedral) başkanıdır.

Bullinger'in, federalizmin kaynağı olarak gösterilen 1534 tarihli Zürih Mektupları; (*A Brief Exposition of the One and Eternal Testament or Covenant of God*) anlaşma, sözleşme ve birleşme anlamlarına gelen “*covenant* ve *feodus*” kavramlarının ifade edildiği ilk belgelerdir (Mccoy, 2001;14). Belgelerdeki anlaşma fikrinin, son bir istek ve miras, yeminle verilmiş bir söz ve bir anlaşma (*feodus*) şeklinde üç açıdan ifade edildiği belirtilir. Federalizm düşüncesi bakımından Bullinger'in asıl temel olarak aldığı unsur, şüphesiz ki *feodus* kavramıdır (Samson,1994). Mektuplarda ifade edilen anlaşma düşüncesi, sosyal ve siyasi açıdan olduğu gibi, hukuksal açıdan da önemlidir (De Freitas, 2003).

Böylelikle dinsel ya da teolojik anlaşma düşüncesi yerini, federalizmle ilgili anlaşmaya bırakmaktadır. Bu geçişte teolojik-siyasi federalistlerin federalizm açısından üzerinde durdukları kavram, “ikili-anlaşma düzeni” (*double-covenant*)dir. Bullinger'in federalizmin ilk kaynağı olarak gösterilmesi, özellikle dini anlaşmanın iki taraflı (*bilateral*), karşılıklı (*mutual*) ve koşullu (*conditional*) olmak üzere üç türü olduğuna ilişkin fikirleridir. Zira bu fikirler, anlaşmanın tek taraflı dinsel bir anlaşma olarak algılanmasından, iki taraflı siyasi ve toplumsal bir anlaşma olarak algılanmaya başlanmasında bir kilometre taşı olmuşlardır (Elazar, 1980: 16).

Bullinger'in ikili-anlaşma düzeni, ilk olarak Tanrı ile insanoğlu arasında, ikinci olarak ise, devlet ile devleti oluşturan insanlar arasında ikili ve şartlı bir anlaşmaya ilişkindir. Bu vesileyle ikili-anlaşma düzeni, dini anlaşma olgusunun siyasi ve toplumsal alanları da kapsayarak geniş şekilde yorumlanmasıyla, teolojik-siyasi federalizmin özünü oluşturmuştur (De Freitas, 2003).

Federalizmin, İskoçya ve İngiltere kiliselerinde gelişen Protestan Reformu aracılığıyla, Kuzey Amerika'nın İngiliz kolonilerine taşınarak gelişmesinde Bullinger'in etkisi olduğu açıktır. Bullinger tarafından anlaşma düşüncesinin teolojik ve siyasal formülasyonu, örneğin, 1638 yılındaki İskoçya Ulusal Anlaşma (*National Covenant*) ve 1643 yılındaki *Solemn League and Covenant* anlaşmalarında ayırt edilebilir niteliktedir (De Freitas, 2003).

Diğer taraftan, on yedinci yüzyılın İskoç siyaset kuramcı ve aktörü Samuel Rutherford'un,²³ İncil'de geçen anlaşmanın ve Bullinger'in fikirlerinin, siyasi alanda zirveye çıkmasına katkısı olduğu belirtilmektedir. Özellikle, 1643 yılında Rutherford rehberliğinde, İskoç, İngiliz ve İrlandalı reformculardan

²³Samuel Rutherford (1600-? 30 Mart 1661) İskoç Presbiteryen ilahiyatçı ve yazar olarak bilinmekle beraber, Westminster Meclisi'nde yer alan İskoç Konsey üyelerinden biriydi. Kiliseden atılan İskoç Presbiteryen papazı; Samuel Rutherford'tan Mektuplar isimli kısmen ibadete özgü yazıları bulunmaktadır. BARACH, John, Theological and Philosophical Biography and Dictionary.

oluşan Westminster Meclisi tarafından oluşturulan, *Solemn League and Covenant* belgesi, teolojik ve siyasi federalizmin hukuki metinlere yansımaları açısından son derece önemlidir. Söz konusu anlaşmayla, Britanya'daki halkların bir araya gelmeleri sağlanmıştır²⁴ (Elazar, 1980: 21). Anlaşma, teolojik siyasi federalizmin ilk reformcuları olarak addedilen, Bullinger ve Althusius'un fikirlerinin devamı olarak görülmektedir.

Bu gelişmelerle federalizm düşüncesinin; feodalizmden başlayarak, Yunanistan'da, Kudüs'te, Roma'da ve İsviçre deneyiminde olgunlaşıp, Amerikan Devrimi'ndeki haline ulaşarak, uzun bir geleneğin meşru varisi olduğu kabul edilir (Marc, 1979:129). Bu arada, Orta Çağ'a damgasını vuran teoloji temelli evrensellik ilkesi²⁵ (*universalism*) yerini her yerel bölgeye siyasi bağımsızlık tanıyan partikularizm ilkesine²⁶ (*particularism*) bırakmıştır.²⁷ Bu

²⁴Anlaşma'nın başı şu şekildedir. “*Biz İskoçya, İngiltere ve İrlanda Krallıklarının her türlü Soyluları, Baronları, Şövalyeleri, Beyleri, Vatandaşları, Kentlileleri, İncil'in Papazları ve Halkları ile belirlenen Solemn Ligi ve Covenant'a katılmaya karşılıklı olarak karar verdik....*”. Belge'nin orijinaline <http://www.constitution.org/eng/conpur058.htm> sayfasından ulaşılabilir (02-02-2014).

²⁵Universalism; Hıristiyan Teolojik biliminde, tüm insanlığın sonunda affedileceğine inanılan düşünce olarak tanımlanmaktadır. Evrensellik olarak günümüz teorilerine yansına bu anlayış, ilk olarak teolojik bilgilerde ortaya çıkmış ve Hıristiyan dinine özgü karşı görüşlerle de eleştirilmiştir. Örneğin *unitarianism*, bu karşıt teorilerin bir tanesidir (Soanes ve Stevenson, 2003).

²⁶Particularism, her siyasi grubun özellikle büyük grupların çıkarlarını dikkate almadan, bağımsız olması ve kendi çıkarları konusunda organize ve düzenleme hakkına sahip olması fikrine dayanan siyasi bir teoridir. Particularism, bir imparatorluk ya da federal sistemde var olan devletlerin özerk bırakılmasını, kendi çıkarlarını desteklemek için kendi kendilerini yönetmede serbest olmalarını ifade etmektedir. Bilgi için bkz. Merriam-Webster Collegiate Dictionary, (Soanes ve Stevenson, 2003).

²⁷Federal-benzeri model olduğu ifade edilen Avrupa Birliği ile evrensellik ilkesinin yeniden tartışılmaya başlandığı ileri sürülmektedir. HUEGLIN, bu projeyi hatalar komedisi olarak değerlendirmekte ve projenin siyasal alanların yeniden tanımlanması, (*re-articulation of political spaces*), yeni anayasacılık (*new constitutionalism*) ve yeni yönetilebilir toplumu (*new governmentality*) üç şekilde tanımlanabileceğini ifade etmektedir. HUEGLIN, Thomas, 1999, *Government, Governance, Governmentality: Understanding the EU as a Project of Universalism*, KOHLER-KOCH, Beate, EISING, Rainer, (Ed.) , *The Transformation of Governance in the European Union*, (London : Routledge):249-250. Bu yönde *governmentality* kavramı ilk kez, Michel Foucault tarafından ortaya çıkmıştır. Kavram, devletlerin kendi politikalarını yerine getirebilmek adına en uygun ve en

iki ilke yanında, evrensellik ilkesine tepki olarak ortaya çıkan diğer bir kavram daha dikkat çekmektedir. Teoloji kaynaklı olarak başlayan teklik veya merkeziyetçilik anlamına gelen *unitarianism*, günümüzde ise merkeziyetçilik, yani üniter devlete vurgu yapan bir kavramdır.²⁸ Bu dönüşüm nedeniyle artık, bölgesel yönetimlerde egemenlik unsurunun, birincil savunma aracı haline geldiği de ileri sürülmektedir (Hueglin, 1999: 249-250).²⁹

Unitarianism'e yani merkeziyetçiliğe duyulan tepkiler, federalizmi güçlendirmiştir. Özerk kurucu birimlerin merkeziyetçiliğe yönelik tepkileri, merkezi yönetimlerin temel hak ve hürriyetler ile azınlık haklarına aykırı şekilde yetki alanlarını genişletmeleri halinde, sınırlandırıcı tedbirler alabilme talebi ortaya çıkmıştır. Partikülarizme karşı tepki ise, ekonomik veya siyasi problemler olduğu durumlarda, menfaatlerin korunabilmesi için idarenin merkez tarafından sağlanmasını gündeme getirmiştir (Lütem, 1951:309).

Federalizm düşüncesinin gelişmesiyle, 16. ve 17. yüzyıllarda egemen ulus devletlere duyulan inancın sarsılmasına neden olmuştur. Merkeziyetçiliğin yayılmasını engellemek için federal sistemlerdeki yönetim düzenlerinin "devlet" olarak egemenlik yetkileri kabul edilmiş, uluslararası alanda savaşları sona erdirmek içinse, Avrupalı krallık-hükümdarlıklar arasında barış ligleri oluşturulmuştur.

Bu görüşler 16. yüzyıldaki Protestan Reformu'nun, özellikle Althusius'un görüşlerinin etkisiyle, Fransız Protestanları (*Huguenots*) ve İskoç Anlaşmacılar (*Scottish covenanters*)³⁰ olarak bilinen İngiliz ve Amerikan

yönetilebilir vatandaş üretmeye çalışması şeklinde açıklanmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Lemke, 2002: 55).

²⁸Modern köklerinin Protestan Reformu ile Kalvanist Prütönlere dayanan Hıristiyan öğretisi. Liberal, radikal ve akılcı düşünürlerce takip edilerek, bugünkü merkezi devlet ya da tek devlet anlamında kullanılmıştır. Encyclopædia Britannica, Inc, Aynı zamanda, evrensellik doktrinine karşı çıkan *unitarianism*in etkisiyle, bazı kiliselerin bu inançlar çerçevesinde kurulduğu ifade edilmektedir. *Unitarianism* bugünkü modern anlamıyla merkezi tek yapılı devletin tanımlanmasında kullanılan ideolojik bir kavramdır. Bu kavramın, teolojik tanımlaması ise Teslis doktrinini yani Üçlü gerçek doktrini olarak bilinen, Tanrının, birleşmiş üç ayrı kişi (Baba, oğul İsa ve Meryem) olarak düşünülmesine karşı çıkan bir teoridir. Bu teoride tanrının tek bir varlığı olduğuna inanılır. Teolojik ve günümüz teorik kullanımı teklik vurgusu bakımından önemlidir (Soanes ve Stevenson, 2003).

²⁹Sezar'ın tahtan indirilerek eşitler arasında birinci (*primus inter pares*) olarak kabul edilmesi, bu döneme etki eden önemli bir faktör olarak kabul edilir (Hueglin, 1999: 249-250).

³⁰İskoç Anlaşmacılar olarak bilinen *Scottish covenanters*, İskoçya tarihinde önemli bir rol oynayan İskoç Presbiteryen hareketidir.

Püritenleri tarafından siyaset kuramı ve anayasal tasarım prensipleri ile yeniden geliştirilmiştir (Elazar, 1990:9).

Bu dönemde Bullinger tarafından kaleme alınan Zürih Mektupları'nın önemli sonucu, konfederatif birleşmeleri anlaşma düşüncesiyle gündeme getirmesidir. Mektuplar, siyasi federalizm anlayışlarının modern kurgusunu yaratmış, Zürih'in İsviçre Konfederasyonu'na katılmasını teşvik etmiştir. Bu yönde Mccoy ve Baker, Zürih Mektupları'nın anlaşmanın nominalist teolojisi ile devlet birliklerinin konsey anlayışına da kaynaklık ettiğini belirtmektedirler (Mccoy ve Baker, 1991: 20-21). Mektuplarda yer alan fikirlerin ilahi anlaşmaya dayanması ve bu görüşlerin Reform hareketleriyle İngiltere ve İskoçya'ya ulaşarak tüm kıtada etkili olması, teoloji ve siyaset felsefesiyle harmanlanan anlaşma kavramının, Bullinger'in mirası olarak tarihe geçmesine yol açmıştır (Mccoy ve Baker, 1991: 21).

Daha sonraları, Bullinger'in ikili-anlaşma kavramını siyasal bir temel üzerinde inşası daha da derinleştirilmiştir. Bu yönde Althusius, anlaşmayla farklı toplulukların kendi içlerinde ve aynı zamanda ortak bir hukuk birlikteliği içerisinde yer alabileceklerine ilişkin fikirleriyle ön plana çıkmaktadır (Ward ve Ward, 2009: 13).

B. Sembiyotik Topluluklar ve Yetki Paylaşımının Temelleri/Johannes ALTHUSIUS

Federalizm düşüncesinin siyasi bir sistem içerisinde uygulanmasına ilişkin modern dönem öncesi fikirlerin ilk teorik kaynağı, Johannes Althusius'un görüşleridir (Ağaogulları, Akal, Köker, 1994: 59-79; Elazar, 1990:9; Elazar, 1991a; Gemalmaz, 2010:43; Coşkun, 2007:3).³¹ Federalizmin mimarı olarak adlandırılan Althusius'un, modern federal sistemlere ilişkin en önemli katkısı, “*birkaç yönetimin karşılıklı savunma ve çıkarları için bir araya gelerek, daha büyük bir konfederat topluluğu oluşturmaları*” (Hueglin, 1999:5) yönündeki fikirleridir. Bu yönde Althusius'un sembiyotik topluluklara ilişkin değerlendirmeleri, öncelikle ifade edilecek olup, ardından federal sistemlerin kurucu unsuru olan yetki paylaşımına ilişkin fikirlerine yer verilecektir.

Siyaset bilimi ve anayasalar açısından Althusius, federalizmin teorik çerçevesine katkı koyan üç temel ilke geliştirmiştir. Bunlardan birincisi federal ilkedir. Çoğul devlet anlayışına işaret eden ilke, yerel-toplumsal kolektif

³¹Carl J. Friedrich tarafından derlenen, Althusius'un, *Politica* eserinde bu düşüncenin temeli olduğu görülmektedir.

aktörlerin³² çoğunluğunca oluşturulmuş çok katmanlı bir yönetim sürecine yönelik olarak, çoğul yönetim (*pluralization of governance*) anlayışını ön plana çıkarmaktadır (Hueglin, 1999:14).

İkinci ilke, çoğul kolektif aktörler arasında müşterek karar alma sürecini ifade eden, rıza şartı (*consent requirement*) ilkesidir. Bu ilkenin önemi ise, federalizmi, Westminster tarzı parlamenter sistemlerin çoğunluk kuralından ayıran esas ölçü olmasıdır (Hueglin, 1999: 3).

Federal sistemde rıza şartı, özerk kurucu yönetimlerin çıkarlarının diğer çoğunluklar tarafından geçersiz kılınamayacağı anlayışına dayanmaktadır. Althusius rıza şartını, “*bütün için geçerli olacak olan, herkes tarafından onaylanmalı*” şeklinde ifade etmiştir. Bunun ortaçağ siyasi pratiği içerisinde gelişmiş bir ilke olduğu şüphesizdir. Ancak Althusius tarafından siyasi süreç içerisinde formüle edilen bu rıza kavramının, sadece varsayıma dayalı olarak geliştiği de belirtilmektedir (Hueglin, 1999:3).

Günümüz federal sistemlerinde uygulamada rıza şartı, federe yönetimlerin rızası olmaksızın anayasanın değiştirilememesi ve iki meclislilik koşulunda da görülmektedir ki bu unsurlar sistemin kurucu unsurlarıdır (Lijparth,1996:186). Ayrıca, federe yönetim düzenlerinin yönetimler arası görüşme, uzlaşma, anlaşma ve mutabakat süreçlerinde, oybirliği ve karşılıklı veto usullerinin tanınması gibi birçok alana katılmaları bakımından da rıza şartı kendisini göstermektedir (Hueglin, 1999: 3).

Althusius’un federalizme ilişkin üçüncü ilkesi, sosyal dayanışmaya/birlikteliğe (*social solidarity*) duyulan normatif bağlılıktır (Hueglin, 2003:278). Sosyal dayanışma ya da birlik ilkesiyle, politika yapım sürecinde herkesçe kabul edilebilir adil ve eşit sonuçlara ulaşabilmenin yolu, uzun vadede toplumsal rızanın gösterilmesine bağlanır. Federal sistemlerin temel özellikleri olan katılma ve rıza unsurlarına vurgu yapan bu ilke, toplumsal yaklaşımlarla desteklendiğinden, federal sistemin ilk unsuru olarak kabul edilen, “*federal olarak yaşama arzusu ya da isteğine*” (Elazar, 1987; 15 vd) de vurgu yapmaktadır. Bahsi geçen ilke, günümüz modern federal sistem teorilerinde, genellikle mali federalizm ve bölgesel denkleştirme konularında gündeme geldiği görülmektedir (Hueglin, 1999: 3 vd.).³³

³²Örneğin kentler, bölgeler, aileleri, dernekler, küçük profesyonel meslek örgütleri (Hueglin, 1999: 14).

³³Mali federalizmde ifade olunan bölgesel denkleştirme, özellikle federal sistemin kurucu birimleri arasında oluşan mali boşlukların kapatılmasını ifade etmektedir. Böylelikle, toplumsal dayanışma ilkesine uygun olarak, farklı bölgelerde yaşayan tüm vatandaşların temel hizmetleri alabilmeleri garanti altına alınırken, daha varlıklı bölgelerde yaşayan vatandaşların alacağı hizmetlerle, diğer bölgelerde yaşayanların

Althusius'un modern federal sistemlere yansıyan bu ilkelerini, sembiyotizm ve sembiyotik topluluklar üzerinden ifade ettiği görülmektedir (Hammond, 2009:18). Sembiyotik topluluklarda, toplumsal yaşamın kurulması, yönetilmesi ve korunması, insanların bir araya getirilmelerine bağlıdır. Toplumda bulunan her bireyin, organik bir birliğe ait olması ve üyelerinin zamanla birlikte yaşayan sembiyotlara, yani insan topluluklarına dönüşmesi söz konusudur (Ağaoğulları, Akal, Köker, 1994: 62). Bu yönde Althusius, siyaseti bir tür oydasma (*consociation*) sanatı olarak kabul etmekte, insanlar arasında sosyal ve sembiyotik bir yaşam kurarak, bu yaşamı korumanın ancak siyaset aracılığıyla sağlanabileceğine işaret etmiştir (Koch, 2009:76). Onun için insan ancak toplum hayatı içinde insan olabilir ki bu yönde, insanın toplumsal hayattaki rolü ve topluluklar (*association/consociatio*) arası ilişkileri açığa çıkarmaya çalışmıştır (Gemalmaz, 2010:45).

Althusius, sembiyotik topluluklar arasında ortak bir yaşam (*communicatio*) kurulduğunu, bu ortak yaşamın ise üç boyutu içerdiğini ifade etmiştir. Bunlar; “*tüm topluluklara ait bazı ortak malların varlığı*”, “*işbölümü*” ve “*ortak yaşamın hukuksal yapısı ve sembiyotlar arasındaki ilişkilere ait kuralları*”dır. Burada modern federal sistemler bakımından ifade edilmesi gereken nokta, Althusius'un hukuk birlikteliği içerisinde, her toplumun kendine özgü ilkelerinin (anayasalarının) bulunabileceği ve toplulukların bir tür anlaşma veya sözleşmeyle kurulacağına ilişkin vurgusudur (Ağaoğulları, Akal, Köker, 1994: 63). Bu noktada, anlaşma düşüncesinin bir araya getirdiği toplulukların hem hukuk birlikteliği hem de ayrı toplulukların üyeleri olacağı belirtilmektedir. Hukuk birlikteliğine yönelik anlaşma, farklı toplulukların kendine özgü hukuk kurallarının tanınmasını da gerektirmektedir. Bu modern federal sistemlerde, ortak ve katı bir anayasa temelinde bir araya gelen yönetim düzenlerinin, kendi anayasalarını yapıp değiştirme konusundaki kurucu iktidarlarına işaret etmektedir. Diğer taraftan, her topluluğun kendine özgü kurallarının yanı sıra ortak yaşamın hukuksal birlikteliği ya da ortak alanlara özgü ilkeler, bir yandan çeşitliliği diğer yandan da birliği ortaya koymaya yöneliktir.

Althusius'un siyasi teorisi, “*otoritenin, bir bütün olarak milletin yetkisinde olduğu, bütün yönetimlerin sadece sahip olduğu yetkilerini kullandığı ve bütün hükümetlerin ortak ulusal anayasa ile sınırlı olduğu*” bir sisteme dayanmaktadır. Bu da, modern dönem öncesi teorik çerçevenin, modern anlamda anayasaların oluşumuna katkı koyduğunun delili kabul edilir (Burgess, 2006: 170-172). Burgess (2006: 172), Althusius'un siyasi teorisinde

aldığı asgari düzeydeki hizmetler arasındaki fark da kapatılmaktadır (Frosini, 2010: 9).

ön plana çıkan unsurları, “kurumsal veya seçilmiş temsilciler aracılığıyla egemenliğin paylaşılması ve kurumsal yapının anayasal istikrarının sağlanması” şeklinde tasavvur etmektedir.

Althusius’un siyasi sisteme yönelik değerlendirmeleri içerisinde, “federal sistem” ifadesini ilk olarak Gierke tarafından kullanıldığı belirtilir. Gierke, Althusius’un halk egemenliği olarak da adlandırılan yoğunlaşmış egemenlik anlayışını, federalizm fikrine ters olduğunu iddia etmiştir. Esasen, devletin güçlü bir egemenliğinin olması, sözleşme fikri ve toplumun kurumsal yapısıyla sınırlı kaldığı ileri sürülmüştür. Bu nedenle Gierke, Althusius’un fikirlerini katı mutlakıyetçi bir yaklaşımla ele aldığını (Burgess, 2006:172) ve Ortaçağ’ın korporatist anlayışını modern dünyaya uyarlamaya çalışması (Çoşkun, 2007:3) olarak yorumlamaktadır. Bu yönde Althusius’un federal öğretiyeye olan katkıları, modern anlamda federal sistem içerisinde bir süreç olarak görülmemiş, bu ilkelerin, “modern bir federal sistemden çok, Ortaçağ anayasacılık anlayışına” (Burgess, 2006:172) işaret ettiğini belirtilir. Ancak birçok yazar gibi Freidrich’de Althusius’u modern federalizmin öncüsü olarak görmektedirler (Çoşkun, 2007:3).

Ancak belirtmek gerekir ki, Ortaçağ anayasacılık anlayışı, modern anayasa anlayışından ayrılmaktadır (Hueglin, 2003:288; Koch, 2009:75)³⁴ Bu değerlendirmeye göre, Althusius’ta her yönetimin kendine özgü ilkelerinin bulunması, “kimin ne yapmaya hakkı olduğuna” ilişkin değildir. Burada ifade edilen, herkes için en adil sonucu sağlamak adına, “kimin ne ölçüde, neyi en iyi şekilde yapabileceğine” ilişkin usulü ilkelerdir (Hueglin, 2003:288).

Althusius’un, her toplumun kendine özgü ilkelerinin bulunması konusundaki fikirleri anayasalara ilişkin bir vurgu olarak kabul görse de, bu görüşlerinin çıkış noktasının daha çok anlaşma (*covenantal*) ilkesine yönelik olduğu düşünülebilir (Ağaoğulları, Akal, Köker, 1994:63; Hueglin, 1993:4-5). Nitekim Althusius, ortak bir yaşama ya da oydaşmaya yönelik yapıların, rızaya dayalı bir anlaşma (*pactum*) üzerinden kurulduğuna işaret etmektedir (Koch, 2009:85). Burada ifade edilen, günümüz modern konfederasyonlarındaki karşılıklı yazılı anlaşmalar değil, toplum tabanında sosyal bir taahhüt ya da uzlaşmayı gerektiren anlaşmadır. Söz konusu anlaşma, federal sistemlerin temelinde ve sürdürülebilir doğasında var olması gereken, gönüllülük ve rıza prensiplerini de ifade ettiğinden tutarlı kabul edilebilir. Oydaşmacı topluluklarda malın, hizmetin ve hukukun paylaşılmasına yaptığı vurgu dikkate alınır, Althusius’un, hem özerk hem de ortak kuralın bileştirilmesi fikrine önemli katkıları olduğu açıktır. Bu yönde federalizmin ön plana çıktığı,

³⁴Örneğin Riley, Althusius’un ortaçağ anayasacılık sistemini ifade ettiğini savunmaktadır (Hueglin, 2003:288; Koch, 2009:75).

“vatandaş seçimlerini dengeli kılabilmek için belirli amaçları gerçekleştirmek üzere bir araya gelen özerk birimlerin, diğer bazı amaçları gerçekleştirmek için ortak yönetimi oluşturmaları” (Watts, 1998:119) şeklinde benzer bir anlayışı ortaya koyduğu görülebilir. Üstelik bu yaklaşımın kökenini, ilk federal sistemin ortaya çıktığı ABD’nin tarihi belgeleri olan Federalist Yazılar’a dayandığı, bu yönde de pragmatik Amerikan federalizm yaklaşımı olduğu kabul edilir (Watts, 1998:119).

Modern dönem öncesi federalizm deneyimlerinde, anlaşma düşüncesinden hareketle, sadece siyasi toplumun ahlaki temellerine değil, aynı zamanda federal sistemlerde yer alan yetki paylaşımına ilişkin değerlendirmeler de yapılmıştır. Yetki paylaşımına ilişkin değerlendirmeler, modern federal sistemin kaynağına ilişkin olmanın ötesinde, federal düşünce temelinde farklı toplulukların bir araya gelerek, ortak bir hukuk birliği oluşturmalarına da yöneliktir.

Nitekim Althusius’un, “kimin ne ölçüde neyi en iyi şekilde yapabileceğine” ilişkin anlaşma düşüncesine ilişkin fikirleri, öncelikle federal sistemlerin kurucu unsuru olan anayasal yetki paylaşımı esasına değil, günümüz Avrupa federalizminde etkisini gösteren ikincillik ya da yerellik (*subsidiarity*) ilkesine vurgu yaptığı görülmektedir (Coşkun, 2007:2). Bu nedenle Althusius, Avrupa federal sistemlerinde ve AB hukukunda yer alan ikincillik ilkesinin de ilk teorisyenlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu yönde Althusius’un, modern federal sistem anlayışını geliştirmediği, bu yönde federal veya federasyon terimlerini dâhi kullanmadığı belirtilmektedir (Hueglin, 1993:5).

Althusius federal düşüncüyü, toplumsal ve siyasi alanda bir araya getirerek, özellikle federalizm düşüncesini yerleştirilmesi bakımından, Avrupa federalizm geleneğinin entelektüel kurucu babası olarak kabul görmüştür (Burgess ve Gagnon, 2010:2). Nitekim federalizmin felsefi boyutunu öne çıkaranların temsil ettiği, ideolojik temeli olan, ütöpik Avrupa federalizm yaklaşımı bu görüşleri ön plana çıkarmaktadır.³⁵ Bu yaklaşımda, federalizmin tarihsel bir fikir olduğu işaret edilerek, Avrupa’daki etkisi daha çok anayasal

³⁵Daha önce ifade ettiğimiz, federalizm düşüncesinin kaynağını Federalist Yazılara dayandıran pragmatik yaklaşımın yazarları, Wheare ve Davis olarak ifade edilmektedir. Buna karşılık kaynağını Avrupa federal sistemlerine dayandıran ve federalizmi ideolojik bir bakış açısıyla ele alan yaklaşımları da Burgess ve Gagnon gibi federalist düşünürlerce ele alınmıştır. Ütöpik bir yaklaşımla federalizmi ele alan yazarlara olarak da, Marc ve Aron örnek verilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Villiers, 1994:9).

yetki paylaşımında ortaya çıkan ikincillik ilkesine dayandırılmaktadır (Watts, 1998:120).

Althusius'un, sembiyotik topluluklarda, hem her bir topluluğun kendine ait hukuk düzenlerine, hem de tüm topluluklar için geçerli bir hukuk birliğine sahip olduğunu dile getirmesi federal düzeninin anlatımı bakımından önemlidir. Diğer taraftan, egemenliğin hukukun üstünde bir güç ya da üstünlük sağlamadığı görüşüyle, Bodin'in egemenlik anlayışına karşı çıkması, çeşitli toplumların bir arada yaşamalarının ancak hukuk birliği ekseninde mümkün olacağını vurgulaması önemlidir. Althusius'un fikirlerinde dikkati çeken, modern federal sistemin tasarımı da yer bulan, yetki paylaşımı, çeşitlilik içinde birlik, ikili hukuk düzeni ve federe yönetimlerin kendi anayasalarının bulunması gibi temel prensiplerin kaynağı olmasıdır.

Federalizmin, modern anlamda anayasalarla organik ve maddi bağı olan federal sistemlerde ortaya çıkmasıyla, 17. yüzyılın egemenlik anlayışında yaşanan dönüşüme de dikkat çekilmektedir. Bu yönde, üniter egemenliği baskın bir fikir olarak benimseyen Bodin, Hobbes ve Pufendorf gibi düşünürlerin, İngiliz parlamenter egemenlik doktrinine ve üniter devlete ilişkin sorunlara yanıt bulabilmek için, federal teorinin gelenek karşıtı (*counter-tradition*) özelliğinden ilham aldıkları öne sürülmüştür (Ward ve Ward, 2009: 72 vd). Bu doğrultuda Bodin'in egemenlik fikirlerine, çoğulcu bir yaklaşımla karşı çıkan Althusius'un, mutlak ve bölünmez egemenlik geleneğine karşı oluşturduğu karşıt-geleneğinin, Avrupa'nın siyasi düşünce tarihini önemli ölçüde etkilediği belirtilmektedir (Endo, 2001: 13).

Modern teorik çerçevede, federal sistemlerin kaynağı olarak kabul edilen Althusius'un federal teorisi, (Ward ve Ward, 2009:70vd.) Federalist Yazıları açıkça olmasa da etkilemiştir. Amerikan Federalist Yazıları'nda geçen ve Anayasa'da kabul edilen federal hukukun, federe yönetimlerin üzerinde üstünlüğünün kabulüne ilişkin ilke, günümüzde federal sistemin işleyişinde bel kemiği olarak görülmektedir.³⁶ Bu ilke, Montesquieu ve Althusius'un, federal bir sistemde güç dengesinin kurucu birimler lehine geliştirilmesi konusundaki ısrarlarına rağmen, Amerikan federal sisteminde, bu görüşler, birliği güçlendirme yönünde merkezîyetçi bir bakış açısıyla düzenlenmiştir. Bu yönde, Amerika'nın kurucularından biri olarak kabul edilen Alexander Hamilton'ın, dokuzuncu Federalist Yazı'da (*The Federalist No 9*) ifade ettiği “*iyi yönetime ulaşma ve konfedere yönetimlerin zayıflıkları*” federal hukuka üstünlük

³⁶Bu konuda ayrıntılı bir çalışma için bkz. Ulusoy Çelik, Demet, (2013), “ABD’de Federal Hukukun Üstünlüğü/Preemption İlkesi: Federalizmden Bir Sapma”, Öder, Bertil, Emrah, (Der.), *Anayasa Hukuku Araştırmalarında Genç Yaklaşımlar Kuramsal ve Uygulamalı Yeni Çalışmalar*, (İstanbul: Onikilevha Yayıncılık): 61-151.

verilmesi yönündeki görüşlerin gerekçesidir. Dolayısıyla, federal hukukun, federe yönetimler ve hukukları üzerinde üstünlüğünün olması, bu zayıflıkların aşılması ve ulusal yetkili olan yönetimin üstün olmasına ilişkin kurucuların fikirlerinden kaynaklanmaktadır (Riley, 1978: 86; Hueglin, 2003:288). Bu yönde Amerika'nın konfederasyon tecrübesi, özellikle güçlü bir merkeze duyulan ihtiyacın gelişmesine ilişkin önemli bir deneyim olmuştur.

Benzer biçimde, Federalist Yazılar'da yetki paylaşımının, sosyal toplulukların ve sınıfların dikey bölünmeleri için bir araç olarak kabul edildiği görülmektedir. Federalist argümanlar, ulusal ve yerel politika ihtiyaçlarını, hiyerarşik bir farklılaşmaya dayandırırken, Montesquieu ve Althusius, küçük kurucu birimlerin politikalarının hayata geçirilmesi bakımından, tamamen kendi başlarına kalmalarını salık vermektedirler (Hueglin, 2003:277).

Dolayısıyla, modern dönem öncesi teorik çerçevede, federe yönetimlerin güçlü olduğu federal sistemlere ilişkin anlayış, Federalist Yazılar'da, merkezîyetçi yani federal yönetimin güçlü kılınması gerekliliğine dönüşmüştür. Bu sebeple Amerikan Federalistlerinin görüşlerinin, Montesquieu ve Althusius'un çerçevesini çizdikleri geleneksel federalizm anlayışını ortadan kaldırdığı öne sürülmektedir. Federalizmin eşit ortaklar arasında sosyal bir sözleşme olduğuna ilişkin fikirlerin yerini, federal hukukun üstünlüğü ilkesi almıştır. Ayrıca, Amerikan Federalistlerinin, geleneksel federalizm anlayışının tersine, federal sistemlerin aşırı ulusçu-merkezci yapılara, yetki paylaşımının bölgesel yönetimlerin farklı siyasi ihtiyaçlar yerine ulusal yetkilerle yönlendirilmesine; özerk yönetim taleplerine olan duyarsız sosyal topluluklara ve yetki paylaşımı usullerinin etkisizliğine neden olduğu ifade edilmektedir (Hueglin, 2003: 276-277). Zira, günümüz federal sistemlerinde, özellikle ABD'de sistemin işleyişinde en önemli merkezileşme aracı, federal hukukun üstünlüğü ilkesi üzerinden geliştirilmektedir. İlkenin bugün geldiği nokta, federalizm düşüncesini asimile ettiği gibi, federal sistemin kurucu unsurlarını da tehdit etmektedir (Ulusoy Çelik, 2013b;142).

Althusius'un oйдаşma (*consocialism*) ilkesi, dar bir anlayışla da olsa federalizme vurgu yapmaktadır (Riley, 1976:31). Sonuç olarak, 17. yüzyıl federalizminin, yerellik ilkesi (Koch, 2009:75), halk egemenliği (*popular sovereignty*), (Ağaoğulları, Akal, Köker, 1994:76)³⁷ oйдаşma ve sözleşme

³⁷ Althusius'un egemenliğin devlete için olduğu vurgusunun dışında, devlet ya da bütüncül topluluk olgusunun halka birleştirilmesiyle halk egemenliği kavramının ortaya çıkması en önemli modern demokrasi bulgularından olduğu ifade edilir. Bunun federalizm düşüncesine yansımaları, Althusius'un, halk kavramını bireylerden değil federasyonun tasarımında ortaya çıkan federe yönetimler ya da kurucu birimler gibi çeşitli alt topluluklardan oluşan bir bütünü ifade eder...devleti oluşturan

ilkelerini siyasi ve sosyal açıdan ön plana çıkardığı söylenebilir (Hueglin, 1979: 11).

Bu yönde Althusius'a göre “*kendisine tanınan sınırları asıp tiranlaşan, adil ve hakkaniyetli yönetimden uzaklaşan monarka karşı direnme hakkı*” söz konusudur. Ancak bu direnme hakkı, bireylere değil alt düzey kamusal toplulukların yöneticilerine aittir. Ona göre direnme hakkı, eforlar yani temsilciler için bir görevdir (Gemalmaz, 2010:55).

Federal sistemler bakımından önemli bir husus olarak Althusius'un, federal ayrılma hakkını direnme hakkının bir unsuru olarak tanıdığı ifade edilir. Althusius'a göre, yalnızca tiranlığa karşı geliştirilen bir direnme hakkı değil, daha genel nitelikli bir ayrılma hakkı söz konusudur. Althusius'un alt toplulukların özerkliklerin önem vermektedir. Bu yönde, söz konusu topluluklar belirli koşulların varlığı halinde, bütünü kalanından ayrılarak ayrı bir yönetim altına girmeyi seçebilirler veya yeni bir devlet oluşturabilirler. Bahsi geçen ayrılma hakkına ilişkin koşullar ise; “*alt derece yönetimin (eyalet veya şehir) tamamı açıkça ve alenen talep ettiğinde; ülkenin temel kanunları yüksek yönetici tarafından ihlal edildiğinde veya Tanrının inancı açıkça öyle gerektirdiğinde*” (Gemalmaz, 2010:57) söz konusu olabilmektedir.

Özellikle günümüz birçok federal sistemde federe yönetimlerin açıkça ayrılma hakkının tanınmadığı göz önüne alınırsa, Althusius'un ayrılma hakkına ilişkin fikirleri sadece modern dönem öncesi teoriler bakımından değil, modern federal sisteme ilişkin teoriler bakımından da önemli bir yere gelmektedir. Bu yönde, Althusius'un federal sistem üzerine geliştirdiği fikirler, modern federal sistemler üzerinde çalışanlar için bile oldukça periferik kalmaktadır (McCulloch, 2009:333).

Althusius federal düşüncesi, modern öncesi ve modern dönem arasında teorik bir köprü oluşturmuştur. Yukarıda ifade edilen laik federal teorinin yanı sıra, dini federal teorinin de, İncil'de geçen İbrani-Yahudi Kutsal Yazıtları (“*Hebrew Scriptures*”) ya da Eski Ahit'e (“*Old Testament*”) ilişkin olduğu öne sürülmektedir (Elazar, 1990:9). Bu yönde Althusius'un anlaşma fikrine odaklandığı federal siyasi teorisi, seküler olduğu gibi, dinsel bir yaklaşımla da vurgulanmaktadır (Elazar, 1990:9-10).

Althusius'un federal fikirler üzerinde gelişen bu önemli katkıları, kendisinin hayat öyküsü bakımından da dikkate değerdir. Althusius, 1557 yılında Calvinist Westphalia'da dünyaya gelmiş, hukuk, teoloji, felsefe ve tarih eğitimi almıştır. Gemalmaz'ın da dikkati çektiği üzere, kendisinin öğrenim

sözleşmenin tarafları topluluklar yani eyaletler ve kentlerdir.” (Ağaoğulları, Akal, Köker, 1994:76).

hayatını ve yaşamını sürdürdüğü yerler, düşüncelerini farklı yönlerde geliştiren farklı şehirler olmuştur (2010:43). Bu şehirlerin başında gelen Köln, Heidelberg, Paris ve Basel'in yanı sıra, Herborn Protestan Akademisi Hukuk Fakültesi'nde göreve başladığı ve Kalvinist düşünce ile tanıştığı Cenova gelmektedir (Gemalmaz, 2010:43). Modern dönem öncesi federal sistem tecrübelerine bakıldığında, Althusius'un yaşadığı yerlerin ve içinde bulunduğu çevrenin federal fikirlerin gelişmesinde önemli bir katkısı olduğu da açıktır.

Modern dönem öncesi federal denemeler, federalizm ve anlaşma düşüncelerine odaklanırlar (Koch 2009: 72-74).³⁸ Dolayısıyla burada ele alınan devlet birleşimleri, modern anayasalarla ortaya çıkan devlet biçimlerine benzememektedir. Siyasi ve toplumsal bir ilke olarak federalizmin özünde bulunan esneklik ve dinamiklik özellikleri, bu düşüncenin anayasa tartışmalarında da belirleyici olmasını sağlamıştır.

Sonuç

Federalizm ilkesinin, siyasi bir sistem olarak öncelikle devlet ligleri ve konfederasyon tecrübelerinde ve özellikle 1291 İsviçre Konfederasyonu'yla ortaya çıkan kantonların birleşmesiyle önemli aşamalar geçirdiğini kabul etmek gerekir. Bullinger ve Althusius gibi teolojik-siyasi federalistlerin anlaşmaya dayalı görüşleri, İsviçre ve Alman konfederasyonlarının ardından, Protestanların Amerika'nın kuzey kolonilerine göç etmesiyle bu kıtaya taşındığı ifade edilebilir.

³⁸Bu döneme özgü olarak, Jean Bodin, Thomas Hobbes'un egemenlik anlayışlarının yanı sıra, oйдаşmacı federalizm (*consociational federalism*) kavramının kaynağına da değinilmektedir. Oйдаşmacı federalizmi ilk olarak, Althusius ifade ettiği belirtilir. Bu bölümde ayrıca belli belirsiz bölgesel bir güç bölünmesinin var olduğu *Dutch Republic* (Modern Hollanda Krallığının 1581-1795 yılları arasında bu isimle anıldığı dönemler) ifade edilmektedir. *Dutch Republic*, 1579'da, yedi Kuzey Hollanda kurucu birimlerinin birleşerek *Utrecht Birliğini* oluşturmaları ile 1581 yılında İspanya'dan bağımsızlığını ilan etmeleri ile oluşmuştur. 1795'te ise Hollanda Cumhuriyeti, Fransız ordusunun işgali ve demokratik devrim etkisiyle çökmüştür. Bu döneme ilişkin olarak ayrıca, Alman İmparatorluğuna da (*German Holy Roman Empire*) değinilmektedir. Bu yönde Montesquieu'nun klasik çalışması olan Kanunların Ruhu eseri de incelenerek, David Hume'un, *Idea of a Perfect Commonwealth* eserindeki federal öneriye atıf verilmektedir. Rousseau'nun sosyal sözleşmesinin, federal fikre yakınlığı ve Immanuel Kant'ın federal sistemin sadece bağımsız devletlerin uluslararası barışı sağlamak için kurdukları elverişli bir araç olmadığı, federal sistemin aynı zamanda iç özgürlükleri korumak için de etkili bir araç olduğu fikri de bu çerçevede tartışılmaktadır (Ward ve Ward, 2009:72-74).

Avrupa’da oluşan anlaşma kavramıyla, teolojiye sıkı sıkıya bağlı federalizm anlayışının, büyük ölçüde yerli Amerikalılar arasında bulunan göçmen yerleşimcilerin kabile konfederasyonları aracılığıyla güçlendiği ve böylelikle federal fikrin Amerika’ya uzandığı belirtilir (Mccoy, 2001:5-6).

Federal sistemlerin modern teori ve tartışmalarını, modern dönem öncesinden ayırmak için anayasalardan yola çıkılmıştır. Bunun nedenini, federal sistemlerin anayasalarla ayrılmazlığını ve anayasaların sistemin kurucu unsuru olmasına bağlamak mümkündür. Ancak, modern anayasaların ortaya çıkmasından önceki federal sistem deneyimlerinin, hem teoloji hem de siyasal anlamda toplulukların bir araya gelmeleri bakımından farklı düşüncelerle harmanlandığı görülmüştür. Bu düşünceler ve tecrübeler, bugün istikrarlı demokrasi olarak kabul edilen bir çok ülkede, devlet biçiminin federal sistem şeklinde ortaya çıkmasına da imkan sağlamıştır. Dolayısıyla, federal sistemlere ilişkin modern döneme yöne veren olgular, modern dönem öncesi fikir ve deneyimlerdir. Sözü edilen fikir ve deneyimler, hem anayasaların hem de federal sistemlerin oluşumuna yaptıkları önemli katkılar nedeniyle önem arz etmektedirler. Özellikle, farklılıkların bir arada yaşayabilmesi bakımından anlaşma ve federalizm düşüncelerinin, günümüz federal sistemlerinde dinsel ve tarihsel bir geçmişe sahip oldukları görülmektedir. Bu açıdan federal sistemler, bir bakıma tarihsel bir geleneğin ve siyasal bir kültür ile yatkınlığın ürünü olarak da kabul edilebilirler.

Bugün federal sistemlerin birçoğu, farklılık ve birliklerin bir arada yaşayabilmeleri açısından tarihsel deneyim geçirmiş, üstelik bu yöndeki inançla çevrelenmişlerdir. Zira Hıristiyan geleneğinin bir parçası olarak anlaşma (*covenant*) düşüncesi ile federalizmin özü, çeşitliliklerin birlikte yaşama konusundaki “inanç” vurgusu ile ön plana çıkmaktadır.

Amerika kıtasındaki örneklerde olduğu gibi, anlaşmanın bir araya getirdiği federalizm tecrübelerinin önemli bir kısmı, zamanla modern federal sisteme geçişin aşamalarını ortaya koymaktadır. Bu yönde, günümüz Almanya ve İsviçre federal sistemlerinin konfederasyon tecrübeleri de akla getirilmedi (Davis, 1978: 35 vd).

Nitekim modern dönem öncesi tecrübelerde görüldüğü üzere, bugün söz konusu tecrübelerin yaşandığı bölge ya da ülkelerin önemli bir kısmında ya federal ya da bölgesel devlet biçimleri yerleşmiştir. Bu anlamda, federalizm düşüncesinin tarihsel yatkınlıkla gelişen ve yerleşen bir olgu olduğunu da düşünmek gerekir.

Kaynakça

- Ağaoğulları, M. Ali, Akal, B. Cemal, Köker, Levent, (1994), *Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, 1. Baskı, (Ankara:İmge Kitabevi).
- Arisoy, Alper, (2010), "Avrupa'da Federalizm Geleneği ve Avrupa Bütünleşmesinde Federalist Akımlar" *Ege Akademik Bakış*, 10 (4), 1195-1206.
- Armitage, David, (2004), "John Locke, Carolina, and the Two Treatises of Government", *Political Theory*, 32 (5): 602-627.
- Aroney, Nicholas, (2009), "Before Federalism? Thomas Aquinas, Jean Quidort and Nicolas Cusanus", Ward, Ann, ve Ward, Lee, (Der.), *The Ashgate Research Companion to Federalism*, (USA-Canada-New England :Ashgate Publishing Limited): 31-49.
- Mccoy, Charles S., Baker, J. Wayne, (1991), *Fountainhead of Federalism: Heinrich Bullinger and the Covenantal Tradition*, (USA: Westminster/John Knox Publishing).
- Baker, J. Wayne, (1993), "The Covenantal Basis for the Development of Swiss Political Federalism: 1291-1848", *Publius: Communal and Individual Liberty in Swiss Federalism*, 23(2): 19-41.
- Baker, J. Wayne, (1998), "Heinrich Bullinger, the Covenant, and the Reformed Tradition in Retrospect", *The Sixteenth Century Journal*, 29(2): 359-376.
- Buck, R. J., (1972), "The Formation of the Boeotian League", *Classical Philology*, 67 (2): 94-101.
- Burgess, Michael, (2006), *Comparative Federalism: Theory and Practice*, (USA-Canada: Routledge).
- Burgess, Michael, Gagnon, Alan, (2010), *Federal Democracies*, (USA-Canada: Routledge).
- Cameron, David, Simeon, Richard, (2002), "Intergovernmental Relations in Canada: The Emergence of Collaborative Federalism", *Publius: The Global Review of Federalism*, 32 (2): 49-71.
- Cary, M., (1923), "A Constitution of the United States of Greece", *The Classical Quarterly*, 17 (3/4): 137-148.
- Coşkun, Gülçin Balamir, (2007), "Althusius ve Yerindenlik İlkesinin Kökenleri" *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No:37;1-16.
- Cross, Frank B. (2002-2003), "The Folly of Federalism", *Cardozo Law Review*, 24 (1): 3-28.
- Davis, Rufus, S. (1978), *The Federal Principle: A Journey Through Time In Quest of Meaning*, (USA:University of California Press).
- De Freitas, Shaun A. (2003), *Samuel Rutherford on Law and Covenant: The Impact Of Theologico-Political Federalism On Constitutional Theory*, Department of Constitutional Law and Legal Philosophy, at the University of the Free State, <http://etd.uovs.ac.za/ETD-db/theses/available/etd-09212004-150822/restricted/DEFREITASSA.pdf>, (02/10/2011).
- De Villiers, Bertus, (1994), *Evaluating Federal Systems*, (South Africa: Juta and Co. Ltd., The Netherlands:Martinus Nijhoff Publishers).
- Drake, D. Frederick, NELSON, R. Lynn, (1999), *States' Rights and American Federalism: A Documentary History*, (USA:Greenwood Press).
- Elazar, Daniel J. (1998), *Constitutionalizing Globalization: The Postmodern Revival of Confederal Arrangements*, (USA: Rowman & Littlefield Publishers).

- Elazar, Daniel J. (1995), "Covenant & Polity in Biblical Israel: Biblical Foundations & Jewish Expressions The Covenant Tradition in Politics", Volume 1, Introduction Jerusalem Center for Public Affairs: The Idea of Covenant, <http://www.jcpa.org/dje/articles2/cov-althus.htm>, (17-07-2011).
- Elazar, Daniel J. (1994), *Federalism and the Way to Peace*, Reflections Paper No:3, (Canada: Institute of Intergovernmental Relations).
- Elazar, Daniel J. (1991a), "The Multi-faceted Covenant: The Biblical Approach to the Problem of Organizations, Constitutions, and Liberty as Reflected in the Thought of Johannes Althusius", Jerusalem Center for Public Affairs Publications, <http://www.jcpa.org/dje/articles2/althus-fed.htm>, (02/10/2011).
- Elazar, Daniel J. (1991b), "Federal System of the World: A Handbook of Federal, Confederal and Autonomy Arrangements", Jerusalem Center for Political Affairs, <http://jcpa.org/dje/books/fedsysworld-intro.htm>, (13-02-2011).
- Elazar, J. Daniel J. (1991c), "Federal Models of (Civil) Authority", *Journal of Church & Studies*, 33 (2): 231-254.
- Elazar, Daniel J. (1990), "Althusius and Federalism as Grand Design", Jerusalem Center for Public Affairs, <http://www.jcpa.org/dje/articles2/althus-fed.htm>, (15-02-2012).
- Elazar, Daniel J. (1980), "The Political Theory of Covenant: Biblical Origins and Modern Developments", *Publius: Covenant, Polity, and Constitutionalism*, 10 (4): 16-30.
- Elazar, Daniel J. (1984a), "The Role of Federalism in Political Integration", Elazar, Daniel J. (Der.), *Federalism and Political Integration* (Ramat Gan: Turtledove Publishing/University Press of America: Lanham,MD):13-58.
- Elazar, Daniel J. (1984b), *American Federalism: A View From the States*, Third Ed, (USA: Harper & Row Publishers).
- Elazar, Daniel J. (1987), *Exploring Federalism*, (USA: University of Alabama Press).
- Endo, Ken, (2001), "Subsidiarity & its Enemies: To What Extent Is Sovereignty Contested in the Mixed Commonwealth of Europe?", Robert Schuman Centre for Advanced Studies: European Forum Series, 24:1-42. http://www.eui.eu/RSCAS/WP-Texts/01_24.pdf, (09-04-2013).
- Ergül, Ozan, (2007), *Yeni Kurumsalçı Yaklaşımla Türk Anayasa Mahkemesi ve Demokrasi*, (Ankara: Adalet Yayınevi).
- Erhürman, Tufan, (2009), *100 Soruda Kıbrıs'ta Federasyon*, 1. Baskı, (Lefkoşa-Kıbrıs: Işık Kitapevi).
- Erk, Jan, (2006), "Review: Does Federalism Really Matter?", *Comparative Politics*, 39 (1): 103-120.
- Erk, Jan, Swenden, Wilfried, (2010), *New Directions in Federalism Studies*, (Canada: Routledge).
- Eroğul, Cem, (1997), *Çağdaş Devlet Düzenleri*, (Ankara: İmaj Yayıncılık), İkinci Baskı.
- Epstein, David F. (1986), *The Political Theory of the Federalist*, (Chicago-London: The University of Chicago Press).
- Filippov, Mikhail, (2005), "Riker and Federalism", *Constitutional Political Economy*, 16: 93-111.
- Follesdal, Andreas, (2003), "Federalism", *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Edward, N. (Der.), Zalta, <http://ssrn.com/abstract=1704470>, (09-04-2013).
- Freeman, Edward A. (1893), *History of Federal Government In Greece And Italy*, (Edited by J. B. Bury), 2nd Ed., (Macmillan and Co.: London-New York).

- Frosini, Tommaso E. (2010), "The Gamble of Fiscal Federalism in Italy", Forum of Federations: Occasional Paper Series 7, 1(1): 124-146. <http://www.ijpl.eu/archive/2010/issues-11/the-gamble-of-fiscal-federalism-in-italy>, (12-01-2014).
- Gemalmaz, Burak H., (2010), "Johannes Althusius'da Simbiyosis, Halk Egemenliği, Devlet ve Direnme Hakkı", *İÜHFİM*, C. LXVIII (1-2): 43- 60.
- Ginsburg, Tom ve Dixon, Rosalind, (2011), *Comparative Constitutional Law*, (UK-USA: Edward Elgar Publishing Limited).
- Goldman, Lawrence, (Ed.), (2008), *Alexander Hamilton, James Madison, and John Jay: The Federalist Papers*, Oxford World's Classics, (United States: Oxford University Press).
- Gönenç, Levent, (1999), "Siyaset Bilimi ve Anayasalar", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 54 (3): 95-131.
- Göztepe, Ece, (2012), "Anayasa Yargısı ve Demokrasi", *Toplum ve Bilim*, (123), 43vd.
- Greer, Scott L. (Der.), (2006), *Territory, Democracy and Justice Regionalism and Federalism in Western Democracies*, (New York: Palgrave Macmillan).1-18.
- Gustafsson, Harald, (1998), "The Conglomerate State: A Perspective on State Formation in Early Modern Europe", *Scandinavian Journal of History*, 23 (3-4): 189-213.
- Hammond, John, S. (2009), *Political Theory: An Encyclopedia of Contemporary and Classic Terms*, (London:Greenwood Press).
- Hegg, Tim, (1989), "The Covenant of Grant and Abrahamic Covenant", Regional Evangelical Theological Society, http://torahtalkonline.com/Articles/Grant_Treaty.pdf, (09-12-2013) 1-13.
- Hueglin, Thomas, (1999), *Early Modern Concepts for a Late Modern World Althusius on Community and Federalism*, (Canada: Wilfrid Laurier University Press).
- Hueglin, Thomas, (2003), "Federalism at the Crossroads: Old Meanings, New Significance", *Canadian Journal of Political Science*, 36 (2): 223-278.
- Hueglin, Thomas, (1979), "Johannes Althusius: Medieval Constitutionalist or Modern Federalist?", *Publius: Federalism as Grand Design*, 9 (4): 11-31.
- Johnstad, Tom, (1997), "Co-operatives and Federations", *Journal of Co-operative Studies*, 89, 30: (1) 48-60.
- Kefale, Asnake, (2009), *Federalism and Ethnic Conflict in Ethiopia: A Comparative Study of the Somali and Benishangul-Gumuz Region*, Doctoral Thesis, Leiden University Department of Political Science of the Leiden. <https://openaccess.leidenuniv.nl/handle/1887/13839>, (05-12-2013).
- Kincaid, John, (2005), "Comparative Conclusion", Kincaid, John, Tarr, G. Alan, (Der.), *Constitutional Origins, Structure, and Change in Federal Countries*, (Canada-USA: McGill-Queens University Press): 410-448.
- King, Preston, (1982), *Federalism and Federation*, (Baltimore, Great Britain: Johns Hopkins University Press, Biddles Ltd).
- Koch, Bettina, (2009), "Johannes Althusius: Between Secular Federalism and the Religious State", Ward, Ann, ve Ward, Lee, (Der.), *The Ashgate Research Companion to Federalism*, (USA-Canada-New England :Ashgate Publishing Limited): 75-91.
- Hueglin, Thomas, (1999), "Government, Governance, Governmentality: Understanding the EU as a Project of Universalism", Kohler-Koch, Beate, Eising, Rainer, (Der.), *The Transformation of Governance in the European Union*, (London:Routledge) 249-267.

- Laresen, J. A. O, (1952), "The Assembly of the Aetolian League", *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, (83), 9.
- Lemke, Thomas, (2002), "Foucault, Governmentality, and Critique", *Rethinking Marxism: A Journal of Economics, Culture & Society* 14 (3): 49-64.
- Lijphart, Arend, (1996), *Çağdaş Demokrasiler: Yirmibir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*, (Çev. Ergun Özbudun, Ersin Onulduran), (Ankara:Yetkin Yayınları).
- Lijphart, Arend, (1985), "Non-majoritarian Democracy: A Comparison of Federal and Consociational Theories", *Publius*, 15 (2): 3-15.
- Lütem, İlhan, (1951), "Cihanşümul Bir Federalizm'in Şartları ve Güçlükleri", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(1-2): 304-353.
- Livingston, William S. (1952), "Note on the Nature of Federalism", *Political Science Quarterly*, 67 (1): 81-95.
- Marc, Alexandre, (1979), "New and Old Federalism: Faithful to the Origins", *Publius: Federalism as Grand Design*, 9 (4): 17-130.
- Mccoy, Charles S. ve Baker, Wayne, J. (1991), *Fountainhead of Federalism: Heinrich Bullinger and the Covenantal Tradition*, (USA:Westminster/John Knox Publishing).
- Mccoy, Charles S. (2001), "Federalism: The Lost Tradition?", *Publius: The Journal of Federalism*, 31 (2): 1-14.
- Moots, Glenn A. (2009), "The Covenant Tradition of Federalism: The Pioneering Studies of Daniel J. Elazar",
- Ward, Ann, ve Ward, Lee, (Der.), *The Ashgate Research Companion to Federalism*, (USA-Canada-New England :Ashgate Publishing Limited), 391:413.
- McCulloch, Matthew, (2009), "Polyvalent Federalism: Johannes Althusius to Edvard Kardelj and Titoism", Ward, Ann, ve Ward, Lee, (Der.), *The Ashgate Research Companion to Federalism*, (USA-Canada-New England :Ashgate Publishing Limited), 331:350.
- Norman, Wayne, (2006), *Negotiating Nationalism Nation-building, Federalism, and Secession in the Multinational State*, (Oxford :Oxford University Press).
- Ostrom, Vincent, (1985), "The Meaning of Federalism in 'The Federalist': A Critical Examination of the Diamond Theses", *Publius*, 15 (1): 2-30.
- Pagano, A. Michael ve Leonardi, Robert, (2007), *The Dynamics of Federalism in National and Supranational Political Systems*, (New York: Palgrave Macmillan).
- Parker, Thomas, (1975), "The Decapolis Reviewed", *Journal of Biblical Literature*, 94 (3) 437-441.
- Peacock, Anthony A. (2010), *How To Read The Federalist Papers*, (USA: The Heritage Foundations).
- Riley, Patrick, (1976), "Three 17th Century German Theorists of Federalism: Althusius, Hugo and Leibniz", *Publius: Americans and the Federal Principle: Some Reconsiderations*, 6 (3): 7-41.
- Riley, Patrick, (1978), "Martin Diamond's View of The Federalist", *Publius: Dimensions of the Democratic Republic: A Memorial to Martin Diamond*, 8(3). 70-90.
- Samson, Alan, S. (1994), "Covenant Origins of the American Polity", *Contra Mundum*, 10: 26-38, Liberty University Faculty Publications and Presentations, Paper 5, http://digitalcommons.liberty.edu/gov_fac_pubs/5, (12-02-2014).
- Smith, Jennifer, (2004), *Federalism*, (Canada: UBC Press).

- Şenocaklı, Şener, (2003), *Federalizm ve Kıbrıs Uyuşmazlığı*, (Ankara:Tutku Yayınları).
- Soanes, Catherine ve Stevenson, Angus, (2003), *Concise Oxford English Dictionary*, 11th Edition, (Oxford: Oxford University Press).
- Swenden, Wilfried, (2006), *Federalism and Regionalism in Western Europe: A Comparative and Thematic Analysis*, (USA: Palgrave Macmillan).
- Tenney, Frank, (1919), "Representative Government in the Ancient Polities", *The Classical Journal*, 14 (9), 533-549.
- Thorlakson, Lori, (2003), "Comparing Federal Institutions: Power and Representation in Six Federations", *West European Politics*, Routledge Publishing, 26 (2):1-22.
- Özdemir, Yavuz ve Aktaş, Elif, (2013), "Federalizmi Anlamak", *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8/8 (Summer 2013): 1989-1999.
- Ulusoy Çelik, Demet, (2013a), "Federasyon ve Federalizm'in Kavramsal Ayrımından Doğan Federal Siyasal Sistemler", *Legal Hukuk Dergisi*, 127 (11).
- Ulusoy Çelik, Demet, (2013b), "ABD'de Federal Hukukun Üstünlüğü/Preemption İlkesi: Federalizmden Bir Sapma", Öder, Bertil Emrah, (Der.), *Anayasa Hukuku Araştırmalarında Genç Yaklaşımlar Kuramsal ve Uygulamalı Yeni Çalışmalar*, (İstanbul: Onikilevha Yayıncılık): 61-151.
- Uygun, Oktay, (2007), *Federal Devlet*, (İstanbul:12 Levha Yayıncılık).
- Riker, William, (1964), *Federalism, Origin, Operations, Significance*, (USA: Boston: Little, Brown and Co.).
- Volden, Craig, (2004), "Origin, Operation, and Significance: The Federalism of William H. Riker", *Publius: The Journal of Federalism*, 34 (4):89-107.
- Wachendorfer-Schmidt, Ute, (2000), *Federalism and Political Performance*, (London:Routledge)
- Ward, Ann, ve Ward, Lee, (2009), (Der.), "The Origins of Modern Federalism", *The Ashgate Research Companion to Federalism*, (USA-Canada-New England :Ashgate Publishing Limited): 70-75.
- Ward, Ann, ve Ward, Lee, (2009), (Der.), "Classical and Judeo-Christian Images of Federalism" *The Ashgate Research Companion to Federalism*, (USA-Canada-New England :Ashgate Publishing Limited): 11-15.
- Watts, Ronald L. (1996), *Comparing Federal Systems in the 1990s*, (Canada: Queen's University: Institute of Intergovernmental Relations Publication).
- Watts, Ronald L. (1998), "Federalism, Federal Political Systems, and Federations", *Annual Review of Political Science*, (1): 117-137, DOI: 10.1146/annurev.polisci.1.1.117.
- Wheare, Kenneth C. (1951), *Federal Government*, 2nd Edition, (UK: Oxford University Press).